

Nr 1.

Sammansatt konstitutions- och bankouts-kotts utlåtande i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om snabbare publicering av riksdagens protokoll.

I en den 18 oktober 1951 dagtecknad, till bankouts-kottet ställd skrivelse ha fullmäktige i riksgäldskontoret, med överlämnande av ett av »1951 års kommitté för riksdagens protokoll» till fullmäktige avgivet betänkande med förslag till snabbare publicering av riksdagens protokoll, hemställt, att bankouts-kottet måtte föreslå riksdagen att uppdraga åt fullmäktige att vidtaga erforderliga anordningar för utgivning under 1952 års riksdag av tryckta debattprotokoll i huvudsaklig överensstämmelse med de av kommittén förordade riktlinjerna ävensom bemyndiga fullmäktige att för ändamålet taga i anspråk ett belopp av förslagsvis 171 000 kronor av det under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m. uppförda förslagsanslaget till kostnader för riksdagstrycket.

Efter överenskommelse mellan bankouts-kottet och konstitutionsutskottet har förevarande ärende behandlats av sammansatt konstitutions- och bankouts-kott.

Beträffande den närmare motiveringen för det framlagda förslaget får utskottet hänvisa till kommitténs här bifogade betänkande.

Enligt riksdagsstadgan § 5 skola yttranden, som ledamöter vid kammarens sammanträde avgiva, såvitt ske kan, ordagrant upptecknas och sist tredje dagen därefter kl. 10 förmiddagen avlämnas i kammarens kansli, där de till andra söckendagen därefter kl. 12 middagen böra finnas tillgängliga för genomläsning.

För den stenografiska uppteckningen äro för närvarande i första kammaren anställda 3 förste stenografer och 10 stenografer. I andra kammaren är motsvarande antal 4 resp. 14. I vardera kammaren tjänstgöra samtidigt en förste stenograf och 2 stenografer, de två senare bildande ett »lag». Första kammaren har alltså 5 lag, andra kammaren 7. Inställelsetidens — passets — längd är för stenograferna i första kammaren 1 timme och i andra kammaren 45 minuter. Förste stenografernas pass är i allmänhet dubbelt så långt som stenografernas. För stenogrammens utarbetande till vanlig skrift gäller, att stenograferna skola senast på andra dagens morgon efter plenum lämna sina utskrifter till förste stenografen, som sedan har ett dygn på sig för granskning innan utskriften skall lämnas till kammarens kansli.

Justering av protokollet skall enligt § 5 riksdagsstadgan ske å femte söckendagen efter den dag, då sammanträde hållits eller, om sammanträde icke förekommer å femte dagen, vid nästa därefter inträffande sammanträde.

I § 28 riksdagsstadgan heter det vidare, att kanslideputerade böra vaka däröver, att de i kamrarna förda protokoll samt övriga riksdagshandlingar

bliva med största möjliga skyndsamhet tryckta och till kamrarnas ledamöter utdelade. Under de första månaderna under respektive sessioner plägar med tillämpning av nuvarande ordning protokollet från ett onsdagsplenum utdelas i kamrarna under lördagen i följande vecka, d. v. s. 10 dagar efter det plenum protokollet avser samt för lördags- och tisdagsplena 14 resp. 11 dagar efter plenum. Understundom uppkommer dock någon förskjutning i tiden, så att onsdagsprotokollet icke delas förrän 12 å 14 dagar efter plenum. För protokollet från remissdebatterna brukar även denna tid förflyta innan de föreligga i tryck. Under den senare delen av vårsessionen blir förseningen större och ökas i hög grad för de sista majplena. Protokollen för dessa plena föreligga i tryck först efter 3 veckor eller ännu längre tid.

Den långsamma takten för publiceringen av den svenska riksdagens protokoll har sedan länge varit föremål för kritik både inom och utom riksdagen. Kritiken har lett till att vid flera tillfällen utredningar gjorts i fråga om skyndsammare utgivande av protokollen, och olika förslag ha härvid framlagts. Av dessa må i korthet nämnas följande.

På uppdrag av 1936 års riksdag tillsatte riksgäldsfullmäktige samma år för frågans utredning en kommitté, som avgav sitt betänkande i januari 1937. Kommittén föreslog bl. a. att stenogrammen omedelbart skulle utarbetas till vanlig skrift. Utskriften av stenogrammen skulle överföras till stencils, varefter stencilerade exemplar omedelbart skulle tillhandahållas pressen samt kamrarnas kanslier, där de till tredje dagen skulle finnas tillgängliga, inom vilken tid ledamot hade tillfälle att justera sitt yttrande. Tryckningen, som därefter skulle omedelbart vidtaga, beräknades kunna avslutas redan efter 48 timmar. De tryckta protokollen skulle sålunda enligt förslaget kunna utdelas på femte eller sjätte dagen efter sammanträdet. Kommitténs förslag förutsatte en omorganisation av den vid riksdagen anställda stenografkåren samt inrättande av ett för båda kamrarna gemensamt stenografkansli med en särskild maskinskrivningsavdelning. Stenografkommittén hade även diskuterat frågan om mekanisk upptagning av riksdagsdebatterna, men då en anläggning för ljudupptagning skulle bli synnerligen dyrbar utan att därmed vunnes garantier för ett fullgott resultat, hade kommittén ansett att denna fråga för det dåvarande kunde avföras från diskussionen.

Stenografkommitténs förslag behandlades vid 1937 års riksdag av sammansatt konstitutions- och bankoutskott. I sitt utlåtande (nr 1) avstyrkte utskottet förslaget. Den huvudsakliga anledningen härtill var, att utskottet ansåg att några väsentliga fördelar icke skulle uppkomma med förslagets genomförande samt att utskottet hade principiella betänkligheter mot kommitténs förslag att yttrandena skulle ojusterade utlämnas till pressen. Utskottet fann emellertid att frågan om mekanisk upptagning av kamrarnas förhandlingar borde närmare övervägas och prövas. Utskottets hemställan om avslag å kommitténs förslag bifölls i kamrarna.

Vid 1947 års riksdag kom frågan om en snabbare publicering åter upp till behandling i riksdagen med anledning av det av 1946 års kommitté för

riksdagstrycket avgivna betänkande. Bankoutskottet behandlade i sitt utlåtande nr 44 kommitténs förslag. Utskottet framhöll därvid, att det vore av betydelse för den politiska diskussionen att debatterna i riksdagens kamrar med minsta möjliga tidsutdräkt bleve i tryck tillgängliga för pressen. Den tidigare inom riksdagen företrädde uppfattningen, att yttranden icke finge i ojusterat skick utlämnas, fann utskottet icke hållbar, icke minst med hänsyn till att pressreferaten icke sällan av olika anledningar gäve en skev bild av vad som verkligen förekommit. Ett utlämnande av på stenogrammen grundade utskrifter syntes därför icke behöva möta större betänkligheter. Från denna utgångspunkt föreslog utskottet att riksdagen måtte uppdraga åt fullmäktige i riksgäldskontoret att i enlighet med vad utskottet förordat undersöka möjligheterna att ernå snabbare publicering av riksdagens protokoll. Riksdagen biföll utskottets förslag.

Med anledning härav uppdrogo fullmäktige i oktober 1949 åt dåvarande riksgäldsdirektören F. Sandberg att, i samråd med sekreterarna i riksdagens kamrar samt representanter för riksdagsstenograferna och vederbörande tryckerier, undersöka möjligheterna att åstadkomma en snabbare publicering av kamrarnas debatter. Om möjligt borde dessa enligt fullmäktiges direktiv till utredningsmannen föreligga i tryck redan dagen efter respektive debatt. Med anledning härav avgav Sandberg i oktober 1950 till riksgäldsfullmäktige en PM angående en snabbare publicering av riksdagens protokoll.

Utredningsmannen hade i sin promemoria bl. a. framhållit, att betydande svårigheter förelåge, då det gällde att på relativt kort tid efter ett sammanträde med kamrarna få protokollet över förhandlingarna utgivet i tryck. Beträffande kammarplena av 5 à 6 timmars längd funnes ej någon möjlighet, att det tryckta protokollet skulle kunna föreligga färdigt påföljande dags morgon. Svårigheterna sammanhänge dels med tryckeriernas kapacitet och dels med riksdagsstenografernas anställnings- och tjänstgöringsförhållanden. Därtill komme det dröjsmål, som föranleddes därav, att de av stenograferna utskrivna protokollen, före det de sändes till tryckeriet, stadsgeenligt skulle under viss tid hållas tillgängliga för riksdagens ledamöter för genomläsning. På grund av berörda svårigheter hade utredningsmannen icke kunnat framlägga någon definitiv lösning av förevarande fråga. Denne hade emellertid förordat, att med början under 1951 års riksdag försök skulle göras med publicering — vid sidan av de tryckta fullständiga protokollen — av särskilda debattprotokoll från kamrarnas sammanträden, d. v. s. protokoll innehållande enbart ledamöternas anföranden men däremot icke den i de fullständiga protokollen förekommande redogörelsen för behandlade ärenden och kamrarnas beslut i dessa, den s. k. »stommen». Försöken förutsatte bland annat en viss omläggning av stenografernas arbete, vartill stenograferna på ett par undantag när förklarar sig beredda, samt en förkortning av riksdagsledamöternas tid för justering av deras anföranden. Fullmäktige i riksgäldskontoret hemställde i skrivelse till bankoutskottet, att förslaget måtte prövas under 1951 års riksdag.

I sitt vid höstsessionen 1950 avgivna utlåtande nr 26 i anledning av riksgäldsfullmäktiges framställning i frågan anförde bankoutskottet bl. a. att det förefölle föga sannolikt, att den föreslagna anordningen ens som ett provisorium skulle bli tillfredsställande. I denna sin uppfattning hade utskottet styrkts bl. a. därav, att en viss tveksamhet gjort sig gällande i fråga om såväl stenografernas som tryckeriernas möjligheter att hålla de i förslaget åsyftade tiderna. Utskottet hade emellertid den uppfattningen, att inom området för teknisk upptagning och återgivning av muntliga anföranden, särskilt med hänsyn till den snabba utveckling som skett och alltjämt skedde på detta område, sådana hjälpmedel måhända snart nog komme att finnas tillgängliga, att utskrivningen av debattprotokollen skulle till största delen kunna grundas enbart på dem. Utskottet hemställde, att frågan om snabbar publicering av riksdagens protokoll bleve föremål för fortsatta undersökningar genom riksgäldsfullmäktiges försorg. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Med anledning härav tillsatte riksgäldsfullmäktige den 15 februari 1951 för verkställande av utredningen en kommitté, den s. k. 1951 års kommitté för riksdagens protokoll.

Kommittén har föreslagit, att, förutom det nuvarande riksdagsprotokollet, som skulle utkomma i samma ordning som hittills, skulle utgivas ett preliminärt debattprotokoll. Detta skulle återgiva endast anförandena jämte en kortfattad uppgift om kamrarnas beslut i de ärenden, i vilka debatt förekommit. Kommittén, som gjort undersökningar, grundade bl. a. på i kamrarna verkställda prov, beträffande upptagning på mekanisk väg av anförandena, har funnit, att det stenografiska upptagandet icke ännu kunnat utbytas mot mekanisk upptagning. Kommittén har emellertid rekommenderat att en maskinell utrustning anskaffades för upptagning av de från talarstolen gjorda anförandena, vilket i vissa fall skulle underlätta stenografernas arbete. I och för möjliggörande av en snabb publicering av debattprotokollet skulle stenografernas tjänstgöring omläggas. Stenografernas inställetider (»pass») skulle sålunda avsevärt förkortas, och stenogrammen skulle omedelbart efter passets slut överföras till vanlig skrift. Utskrivningen skulle därvid efter stenografernas diktamen utföras av särskild maskinskrivningspersonal. I den mån sådan icke stode till omedelbart förfogande, skulle utskriften neddikteras i dikteringsmaskiner för att sedan utskrivas. Utskrifterna skulle omedelbart efter färdigställandet granskas av vederbörande förste stenograf och sedan under en halv timme hållas respektive talare tillgängliga för genomläsning. På grund härav har kommittén föreslagit viss ändring av § 5 mom. 2 riksdagsstadgan.

Utskrifterna skulle därefter sändas till tryckerierna för sättning. Tryckta exemplar av debattprotokollet beräknades föreligga färdiga för ett förmiddagsplenium följande dag eller eventuellt, för ett mer omfattande protokoll under andra dagen efter plenium. För ett kvällsplenium skulle protokollet vara tryckt under andra eller, eventuellt, för ett längre protokoll, under tredje dagen efter plenium. Genom införande av en ny sättningsmetod, som

för närvarande planerades av de tryckerier, som utförde tryckningen av protokollen, funnes emellertid utsikter för att debattprotokollet skulle, möjligen redan inom något år, kunna utkomma redan på morgonen dagen efter kamrarnas sammanträde. Kommittén har, trots de lägre kostnader som äro förenade med ett stencileringsförfarande, rekommenderat tryckning av debattprotokollet såsom mera effektivt och mindre komplicerat. Varje exemplar av debattprotokollet skulle förses med anteckning om att det vore ett preliminärt referat av anförandena, varför reservation hade gjorts för eventuella missförstånd eller skrivfel, samt att den slutliga avfattningen av ledamöternas anföranden komme att publiceras på vanligt sätt i det definitiva protokollet.

Kommittén har vidare förordat att man redan nu, med de möjligheter till tryckning, som för närvarande stode till buds, började med debattprotokollets utgivning. Även om utgivningstakten därvid icke bleve så snabb skulle dock debattprotokollets utgivning, som skulle kunna ske en eller annan dag efter plenum, innebära ett stort framsteg i jämförelse med rådande förhållanden. Genom att redan nu börja med debattprotokollet finge man vidare, innan den snabbare tryckningen eventuellt kunde taga vid, tillfälle att pröva och inöva den av kommittén föreslagna nya arbetsgången för stenograferna och den därmed förenade maskinskrivningen, för vilken fordrades stor personal. Under tiden skulle den nya tryckerimetoden prövas, och om så vore lämpligt, kunde man då efter hand övergå till denna. På grund av de svårigheter, som sålunda till en början kunde uppstå för debattprotokollets regelbundna utgivning, borde denna tills vidare betraktas såsom en försöksanordning. Kommittén har därför föreslagit att fullmäktige i riksgäldskontoret finge i uppdrag att under år 1952 försöksvis utgiva ett debattprotokoll på sätt kommittén föreslagit.

För att nå syftmålet med snabbpublicering har kommittén funnit det önskvärt att i riksdagen hölles fler och kortare arbetsplena. Med hänsyn till att en sådan omläggning av plenararbetet skulle verka hindrande på utskottens arbete och detta därigenom fördröjas, har kommittén emellertid stannat för att förorda endast vissa jämkningar i tiderna för plenas hållande. Onsdagsplena skulle således börja kl. 9 och pågå — med eventuell ett kort avbrott — till högst kl. 19. Något kvällsplenum skulle icke ifrågakomma. Om så erfordrades, kunde plenum fortsättas följande dag kl. 15. Därest utskotten denna dag började sina sammanträden tidigare, än i allmänhet skedde, skulle torsdagens eftermiddagsplenum icke komma att avsevärt inkräkta på utskottens arbetstid. Med denna arbetsordning skulle tryckeriernas arbete med onsdagsprotokollet kunna börja tidigare än om plenum började kl. 11, och det skulle därigenom bli lättare att få protokollet publicerat tidigt följande dag. Kommittén har därjämte framhållit önskvärdheten av att för en avlastning av onsdagens plenum svar å interpellationer och frågor avgåves i regel å tisdagsplena och att dessa toge sin början kl. 15. Utskottsarbetet skulle även i detta fall börja tidigare på dagen än med nuvarande ordning. Med hänsyn till svårigheten att för lördagsefter-

middagar få arbetskraft för maskinskrivningen och för arbetet å tryckerierna vore vidare önskvärt, att lördagsplena disponerades endast för bordläggningsärenden och liknande ärenden, i vilka debatter icke förekomma.

Kostnaderna ha av kommittén beräknats sålunda: för den mekaniska upptagningen en engångskostnad av 16 000 kronor samt en årlig utgift av 5 000 kronor, för maskinell utrustning för utskrivningen av stenogrammen en engångskostnad av 24 500 kronor samt en årlig utgift av 20 000 kronor och slutligen för tryckningen av debattprotokollet en årlig utgift av 97 920 kronor. Härtill komme ett belopp av 4 000 kronor per år såsom arvode åt en person, som beräknats erforderlig för ordnandet och ledningen av arbetet med maskinskrivningen samt för övervakandet av utskrifternas behöriga och skyndsamma expedition till tryckerierna. Arvodet skulle utgå per timme. Det vore beräknat efter till korrekturläsarna utgående arvode. I årsarvode till tre reservstenografer som beräknats behöva anställas, har föreslagits sammanlagt 3 600 kronor. Om sistnämnda två belopp, sammanlagt 7 600 kronor, lades tillsammans med årliga utgifter 122 920 kronor, skulle dessa i allt komma att uppgå till 130 520 kronor eller i runt tal 130 000 kronor. Härtill komme såsom framginge av det anförda en engångsutgift av 40 500 kronor.

Utskottet.

Såsom redan framgår av det föregående utkomma kammarprotokollen som regel först 10—14 dagar efter kammarplena och ibland, särskilt mot slutet av vårsessionen, först efter tre veckors tid eller ännu senare. Detta förhållande är ej tillfredsställande. Det har också vid upprepade tillfällen föranlett kritik. Med anledning härav vill utskottet understryka vikten av att varje möjlighet prövas till en snabbare utgivning av protokollen. I detta sammanhang får utskottet erinra om föreskriften i § 28 riksdagsstadgan att kanslideputerade skola vaka över att de i kamrarna förda protokoll bliva med största skyndsamhet tryckta.

Även om utgivningen av de definitiva kammarprotokollen påskyndas, kommer denna dock att dröja ett betydande antal dagar. Fråga uppstår därför alltjämt om behov ej föreligger av ett preliminärt protokoll som kan utkomma dagen efter förhandlingarna i kamrarna. Kommittén har också föreslagit, att förutom det nuvarande definitiva riksdagsprotokollet särskilda debattprotokoll utgivas, innehållande ledamöternas anföranden vid riksdagens sammanträden jämte en kortfattad uppgift om kamrarnas beslut i de ärenden i vilka debatt förekommit. Dessa debattprotokoll skulle publiceras ojusterade och med angivande av att så vore fallet. Dessförinnan skulle respektive talare givas möjlighet att genomgå sina anföranden, varför protokollen omedelbart efter färdigställandet skulle hållas tillgängliga för talarna under en tidrymd av en halv timme. Vid ett sådant förfaringssätt böra de erinringar som tidigare rests mot utgivandet av ojusterade protokoll ej tillerkännas avgörande betydelse. Härtill kommer, att den sedvanliga möjligheten till korrigeringar vid justering i vanlig ordning alltjämt skulle stå

till buds, innan den definitiva tryckningen av protokollet äger rum. Utskottet tillstyrker därför kommitténs förslag om utgivande av preliminära debattprotokoll såsom en försöksanordning vid 1952 års riksdag.

Vad härefter beträffar frågan om utgivande av det preliminära debattprotokollet i stencilerad eller tryckt upplaga har kommittén framhållit, att en upplaga i stencil skulle vara mindre lämplig, bl. a. på grund av den förhållandevis begränsade upplaga, i vilken en fullgod stencil kan utgivas samt bristen på personal och lokaler lämpade för uppgiften. Trots ökade kostnader för tryckta protokoll vill utskottet därför ansluta sig till kommitténs förslag om tryckning av det ifrågavarande debattprotokollet i all synnerhet som nya tekniska förbättringar och därmed följande ytterligare förkortning av tryckningstiden nu ställas i utsikt.

För att nå syftemålet med en snabb publicering av preliminära debattprotokoll har utskottet i anledning av kommitténs betänkande övervägt såväl en omläggning av det stenografiska arbetet som möjligheten av mekanisk ljudupptagning av anförandena i kamrarna.

Frågan om upptagning på mekanisk väg av riksdagsdebatterna har av kommittén ägnats ingående uppmärksamhet. Genom de i kamrarna tidigare anställda proven samt genom inhämtade upplysningar från vissa utländska parlament och Förenta Nationerna har kommittén kommit till den slutsatsen, att den stenografiska uppteckningen av debatterna ännu icke kan utbytas mot en mekanisk upptagning. Mot bakgrunden härav anser sig utskottet ej nu kunna förorda en övergång till det senare systemet, vilket ändock måste kompletteras med ett visst antal stenografer. Utskottet vill emellertid framhålla betydelsen av att fullmäktige i riksgäldskontoret ägna förevarande spörsmål fortsatt uppmärksamhet och taga de initiativ som kunna komma att påkallas av utvecklingen på ifrågavarande område. Redan nu anser sig emellertid utskottet i anslutning till kommittén böra förorda anskaffandet av maskinell utrustning för upptagning av anföranden som hållas från talarstol. Härigenom skulle värdefulla erfarenheter kunna vinnas i fråga om den mekaniska metodens användbarhet samt stenografernas arbete i viss utsträckning kunna underlättas.

Om sålunda stenografarbetet icke för närvarande kan ersättas av maskinell upptagning i kamrarna är dock en omläggning av stenografernas arbetsförhållanden nödvändig för att uppnå en snabb publicering av debattprotokollen. Kommittén har också föreslagit, att stenografernas inställelsetider (pass) skulle avsevärt förkortas och att stenogrammet omedelbart efter passets slut skulle överföras till vanlig skrift, som under en halv timme skulle hållas tillgänglig för justering. I anslutning härtill föreslår utskottet en ändring i riksdagsstadgan § 5 mom. 2 i överensstämmelse med vad kommittén förordat. Utskottet vill vidare utan att uttala sig om passens längd — en fråga, som kan behöva tagas under förnyat övervägande sedan försöken pågått någon tid — m. fl. därmed sammanhängande spörsmål erinra om att det jämlikt § 16 ordningsstadgan för vardera kammaren åligger talmannen att efter samråd med sekreteraren meddela föreskrifter om arbetet inom

kammarens kansli. I samband härmed får utskottet understryka betydelsen av att arbetet på allt sätt under försökens gång underlättas för steno-graferna, vilka i skrivelse till utskottet förklarar sig villiga att medverka till de försök som kommittén föreslagit.

För att nå syftemålet med snabb publicering av ett preliminärt debattprotokoll har kommittén funnit det önskvärt att i riksdagen hålles kortare och flera arbetsplena än vad för närvarande är fallet. Men med hänsyn till att en sådan omläggning av plenararbetet skulle verka hindrande på utskottens arbete och detta därigenom fördröjas, har kommittén stannat vid att förorda endast vissa smärre jämkningar i tiderna för plenas hållande. Onsdagsplena skulle således börja kl. 9 och pågå — med eventuellt ett kort avbrott — till högst kl. 19. Något kvällsplenium skulle icke ifrågakomma. Om så erfordrades skulle plenum fortsätta följande dag kl. 15. Lördagarna skulle disponeras endast för bordlägningsärenden och andra ärenden i vilka debatter icke väntas. Härjämte har kommittén förordat att svar å interpellationer och frågor avgivas i regel å tisdagsplena. Utskottet får i anledning härav framhålla att en viss omläggning av tiderna för riksdagsarbetet skulle underlätta strävandena att åstadkomma en snabbare publicering av riksdagens protokoll. Arbetsplena böra enligt utskottets mening vid tider, då arbetsbelastningen i kamrarna är stor, börja tidigare på dagen än vad nu är fallet. Utskottet vill dock icke förorda att plena taga sin början kl. 9 som kommittén föreslagit utan först kl. 10. I princip böra kvällsplena icke hållas. Utskottet får här erinra om att redan 1948 års särskilda utskott i sitt utlåtande (nr 1 s. 32) med förslag till omläggning av riksdagens arbetsformer framhöll, att långa sammanhängande plena såvitt möjligt borde undvikas. Om så erfordras, böra onsdagsplena fortsättas på följande dag, förslagsvis kl. 14 eller 15, undantagsvis även på fredagen på liknande tid. Arbetsplena på lördagar böra på grund av tryckningssvårigheter m. m. ej förekomma annat än undantagsvis. Tiden för utskottsarbetet bör anpassas efter en sådan omläggning av arbetsplena. Utskottet vill dessutom framhålla, att ett ordnande av arbetsförhållandena inom riksdagen på nu angivet sätt även ur andra synpunkter måste anses lämpligt.

Vad slutligen beträffar kostnaderna för de nya olika anordningar, som i det föregående nämnts, ansluter sig utskottet till de kostnadsberäkningar, som kommittén framlagt.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret förevarande framställning, måtte

A) uppdraga åt fullmäktige i riksgäldskontoret att vidtaga erforderliga försöksanordningar för utgivning under 1952 års riksdag av tryckta debattprotokoll i huvudsaklig överensstämmelse med de av utskottet i det föregående förordade riktlinjerna;

B) under förutsättning av bifall till utskottets hemställan under A):

1. bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att för ifrågavarande ändamål taga i anspråk ett belopp av förslagsvis 171 000 kronor av vederbörande under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m. uppförda förslagsanslag; samt

2. antaga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av § 5 riksdagsstadgan.

Nuvarande lydelse:

§ 5.

Mom. 1. Vid kammarens — — — riksdagens kansli.

Mom. 2. Yttranden, som ledamöter vid kammarens sammanträde avgiva, skola, såvitt ske kan, ordagrant av för sådant ändamål anställda tjänstemän upptecknas och *sist tredje dagen därefter klockan 10 förmiddagen*, försedd med uppsättarens namnteckning, i två exemplar avlämnas i kammarens kansli, där de till *andra* söckendagen *därefter* klockan 12 middagen böra finnas för genomläsning tillgängliga. Ledamot, som före utgången av nämnda tid justerar sitt yttrande, bör därå göra anteckning om verkställd justering; annan ledamot dock obetaget att påkalla särskild justering därav inför kammaren vid det i 1 mom. omförmälda tillfälle. Har ledamot icke inom stadgad tid justerat sitt yttrande, anses detsamma ändock såsom av honom justerat. Yttrandena böra därefter ofördröjligen överlämnas till riksdagens kansli.

Mom. 3. I fråga — — — till riksdagsbiblioteket.

Föreslagen lydelse:

§ 5.

Mom. 1. Vid kammarens — — — riksdagens kansli.

Mom. 2. Yttranden, som ledamöter vid kammarens sammanträde avgiva, skola, såvitt ske kan, ordagrant av för sådant ändamål anställda tjänstemän upptecknas och *utan dröjsmål*, försedda med uppsättarens namnteckning, i två exemplar avlämnas i kammarens kansli, där de till *femte* söckendagen *efter sammanträdet* klockan 12 middagen böra finnas för genomläsning tillgängliga. Ledamot, som före utgången av nämnda tid justerar sitt yttrande, bör därå göra anteckning om verkställd justering; annan ledamot dock obetaget att påkalla särskild justering därav inför kammaren vid det i 1 mom. omförmälda tillfälle. Har ledamot icke inom stadgad tid justerat sitt yttrande, anses detsamma ändock såsom av honom justerat. Yttrandena böra därefter ofördröjligen överlämnas till riksdagens kansli.

Mom. 3. I fråga — — — till riksdagsbiblioteket.

Stockholm den 29 november 1951.

På sammansatta konstitutions- och bankoutskottets vägnar:

FRANS SEVERIN.

Närvarande:

från konstitutionsutskottet: herrar *Gottfrid Karlsson, Elmgren**, *Gustav Emil Andersson, von Friesen**, *Norén* och *Braconier*; samt

från bankoutskottet: herrar *Severin, Sundvik, De Geer**, *Näsgård**, *Nilsson* i *Landskrona* och *Birke*.

* Ej närvarande vid justeringen.

BETÄNKANDE
MED FÖRSLAG TILL
SNABBARE PUBLICERING AV
RIKSDAGENS PROTOKOLL

AVGIVET AV
1951 års kommitté för riksdagens protokoll

DEN 3 OKTOBER 1951

STOCKHOLM 1951
KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER
512167

Till Herrar Fullmäktige i riksgäldskontoret.

Med godkännande av bankoutskottets utlåtande nr 26 uppdrog 1950 års riksdag åt fullmäktige i riksgäldskontoret att, med beaktande av vad utskottet i sitt utlåtande anfört, föranstalta om fortsatt utredning av frågan om snabbare publicering av riksdagens protokoll.

Med anledning härav beslöto fullmäktige den 15 februari 1951 att för verkställande av utredningen tillsätta en kommitté och utsågo till ledamöter i denna riksgäldsfullmäktigen K. A. Ryberg, tillika kommitténs ordförande, ledamöterna av riksdagens första kammare B. F. Elmgren och J. A. B. Mogård, ledamöterna av riksdagens andra kammare J. Braconier, J. W. Mårtensson i Uddevalla och C. S:son Schmidt samt f. d. riksgäldsdirektören F. Sandberg.

Vid behandlingen av frågan om den mekaniska upptagningen av anförandena har kommittén samrått med avdelningschefen hos AB Radiotjänst, civilingenjören J. von Utfall.

För vissa utredningsarbeten har kommittén biträtts av chefen för riksdagens ekonomibyrå byråchefen O. Sandin.

I frågan om stenografarbetets ordnande har kommittén haft överläggningar med förste stenograferna E. Elfner, A. Lundman och A. Michal.

Kommittén, som antagit benämningen »1951 års kommitté för riksdagens protokoll», får efter verkställd utredning i ämnet framlägga betänkande med förslag till snabbare publicering av riksdagstrycket.

Stockholm den 3 oktober 1951.

K. A. RYBERG

BENGT ELMGREN

BERTIL MOGÅRD

JEAN BRACONIER

J. W. MÅRTENSSON

CARL S:SON SCHMIDT

F. SANDBERG

Historik.

Den långsamma takten för publiceringen av den svenska riksdagens protokoll har, sedan mer än ett århundrade tillbaka, varit föremål för mycket bekymmer och mycket klander både inom och utom riksdagen. I ständernas protokoll från mitten av 1800-talet finner man klagomål över den långa tid, som åtgick för att få protokollen publicerade. Klagomålen fortsatte under den nya riksdagsordningen. Redan vid den första tvåkammarriksdagen hördes dylika klagomål, och de ha sedermera ofta förnyats. Utanför riksdagen har särskilt tidningspressen varit mycket intresserad av att få tillstånd en snabbare publicering och framhållit betydelsen för den politiska debatten av att protokollen bleve snabbt publicerade.

Klagomålen ha så till vida vunnit beaktande att vid flera tillfällen utredningar gjorts i fråga om ett skyndsammare utgivande av protokollen, och olika förslag ha framlagts.

En redogörelse för tiden t. o. m. år 1936 för vad i nu nämnda hänseende förekommit finnes i det av 1936 års stenografkommitté avgivna *Betänkande rörande åtgärder för snabbare tillhandahållande av de stenografiska referaten från riksdagens debatter*. Tiden fram till nu nämnda år beröres därför icke i det följande. Såsom en sammanfattning av vad som åtgjorts för en snabbare publicering av riksdagens protokoll under tiden från den första tvåkammarriksdagen år 1867 till nuvarande tid må emellertid nämnas följande.

I arbetsordningen för resp. kamrar bestämdes vid 1867 års riksdag att justeringen av kamrarnas protokoll skulle ske på sjunde dagen efter sammanträdet. Denna bestämmelse ändrades vid 1913 års riksdag till att justeringen skulle ske på femte dagen. Bestämmelsen är fortfarande gällande. Vid 1913 års riksdag beslöts dessutom att tryckningstiden, som dittills varit 8—14 dagar, skulle taga endast 24 timmar. Genom de under det första världskriget rådande förhållandena blev det emellertid icke möjligt att hålla den nu angivna tiden av 24 timmar för tryckningstiden. Så småningom kom man tillbaka till de förut gällande förhållandena beträffande tryckningstiden. Och dessa råda alltså. Man torde därför kunna säga, att man, bortsett från justeringstidens förkortning med två dagar, fortfarande i stort sett står ungefär på samma punkt som år 1867.

I anledning av i ämnet väckta motioner beslöt 1936 års riksdag att uppdraga åt fullmäktige i riksgäldskontoret att verkställa utredning i vad mån ökad skyndsamhet i publicerandet av kamrarnas protokoll måtte kunna ernås.

För frågans utredning tillsatte riksgäldsfullmäktige en kommitté, den s. k. *1936 års stenografkommitté*.

Stenografkommittén avgav sitt betänkande i januari 1937. Kommitténs förslag innebar i korthet följande.

Endast två stenografer (en förste stenograf och en stenograf) skulle samtidigt tjänstgöra i kammaren. Stenografernas pass skulle förkortas till 10 minuter och förste stenografernas till $\frac{1}{2}$ timme. Stenogrammen skulle omedelbart utarbetas till vanlig skrift. Utskriften av stenogrammen skulle överföras till stencil, varefter stencilerade exemplar skulle omedelbart tillhandahållas pressen samt kamrarnas kanslier, där de till tredje dagen skulle finnas tillgängliga och inom vilken tid ledamot hade tillfälle att justera sitt yttrande. Justeringstiden föreslogs förkortad till tredje dagen efter ett plenum, om kammaren då sammanträdde. Tryckningen (inklusive sättning och korrekturläsning), som därefter skulle omedelbart vidtaga, beräknades kunna avslutas redan efter 48 timmar. De tryckta protokollen skulle sålunda enligt förslaget kunna utdelas på femte eller sjätte dagen efter sammanträdet. En ytterligare förkortning av tryckningstiden med 24 timmar skulle visserligen vara möjlig men mot relativt hög kostnad.

Stenografkommitténs förslag förutsatte en omorganisation av den vid riksdagen anställda stenografkåren samt inrättande av ett för båda kamrarna gemensamt stenografkansli med en särskild maskinskrivningsavdelning.

Merkostnaderna för förslagets genomförande beräknades till sammanlagt 41 500 kronor för varje riksdag, exklusive merkostnad för förkortning av tryckningstiden.

Stenografkommittén hade även diskuterat frågan om mekanisk upptagning av riksdagsdebatterna, och då en anläggning för ljudupptagning skulle bli synnerligen dyrbar utan att därmed vunnes garantier för ett fullgott resultat, hade kommittén ansett att denna fråga för det dåvarande kunde avföras från diskussionen. I detta sammanhang påpekades, att det även vid ett system med mekanisk ljudupptagning skulle erfordras personal för utskrift och revidering av de upptagna anförandena, och likväl skulle man icke kunna avvara stenograferna i händelse av uppkomna tekniska fel i apparaturen etc.

Stenografkommitténs förslag behandlades vid 1937 års riksdag av sammansatt konstitutions- och bankoutskott. I sitt utlåtande (nr 1) avstyrkte utskottet kommitténs förslag. De huvudsakligaste anledningarna därtill voro, att utskottet ansåg att någon större vinning icke skulle uppkomma för pressen med förslagets genomförande samt att utskottet hade principiella betänkligheter mot kommitténs förslag att yttrandena skulle ojusterade utlämnas till pressen.

Utskottet anförde vidare att det haft under prövning, om icke en annan lösning, nämligen mekanisk upptagning, föreläge för den föreliggande frågan. En apparat för sådan upptagning hade demonstrerats inför utskottet, som kommit till det resultatet att frågan om mekanisk upptagning av kamrarnas förhandlingar borde närmare övervägas och prövas. Riksgäldsfullmäktige borde därför med uppmärksamhet följa den tekniska utvecklingen

på förevarande område, så att riksdagen genom deras initiativ till bankoutskottet måtte så snart som möjligt komma i tillfälle att pröva frågan.

Utskottets hemställan om avslag å kommitténs förslag bifölls efter långa debatter i båda kamrarna. (Protokoll F.K. nr 28, A.K. nr 27.)

Med anledning av utskottets uttalande om den mekaniska upptagningen ingingo riksgäldsfullmäktige till 1939 års bankoutskott med förslag att sådan upptagning skulle provas i kamrarna. Utskottet meddelade emellertid att, enligt vad utskottet inhämtat, något mer allmänt intresse inom riksdagen icke föreläge för ett slopande av systemet med stenografisk upptagning av riksdagens förhandlingar, varför utskottet ansett att de ifrågasatta försöken icke borde komma till utförande. På grund härav hade utskottet funnit fullmäktiges framställning icke föranleda någon utskottets åtgärd.

Vid 1947 års riksdag kom frågan om en snabbare publicering åter upp till riksdagens behandling. Den av riksgäldsfullmäktige på uppdrag av 1946 års riksdag tillsatta *1946 års kommitté för riksdagstrycket* hade i sitt betänkande upptagit till behandling frågan om snabbare publicering av riksdagens protokoll. Kommittén hade funnit, att denna fråga under de senaste åren icke kommit i ett sådant ändrat läge, att stenografikommitténs förslag kunde tänkas genomfört eller att en förnyad utredning kunde för det dåvarande anses påkallad. Ett till kommittén framfört förslag om en provisorisk anordning med utskrift i ett mindre antal stencilerade exemplar av de stenografiska uppteckningarna skulle kräva i det närmaste samma radikala omläggning av riksdagsstenografernas arbetsförhållanden m. m., som förordats av stenografikommittén.

Kommittén hade emellertid ansett sig böra företaga en rent teknisk utredning av möjligheterna att inom ramen av nuvarande organisation uppnå åtminstone någon tidsbesparing. Denna undersökning hade emellertid visat, att även en obetydlig sammanpressning av de olika tidsmomenten för justering och tryckning skulle stöta på mycket stora svårigheter. Kommittén fann därför att förutsättningarna för ett snabbare tillhandahållande av riksdagens protokoll icke föreläge.

Bankoutskottet vid 1947 års riksdag behandlade i sitt utlåtande nr 44 kommitténs förslag. I frågan om en snabbare publicering av riksdagens protokoll intog utskottet en mer positiv inställning än kommittén. Enligt utskottets mening vore det av betydelse för den politiska diskussionen att debatterna i riksdagens kamrar med minsta möjliga tidsutdräkt bleve i tryck tillgängliga för pressen. Hållbarheten av den tidigare inom riksdagen företrädde uppfattningen att yttranden icke finge i ojusterat skick utlämnas, syntes utskottet diskutabel, icke minst med hänsyn till att referat av eller andra redogörelser för riksdagsförhandlingarna, som publicerades i olika pressorgan, icke sällan av skilda anledningar kunde giva en skev bild av vad som verkligen förekommit. Ett utlämnande av stenogrammen grundade på utskrifterna syntes mot bakgrunden härav icke behöva möta större betänkligheter. Från denna utgångspunkt fann utskottet det vara önskvärt att, i anslutning till vad kommittén anfört, möjligheterna av ett snabbare

tillhandahållande av debattinläggen borde göras till föremål för fortsatta överväganden från fullmäktiges sida. I samband härmed borde jämväl förutsättningarna för en förkortning av tiden för protokollens tryckning undersökas.

Riksdagen biföll utskottets förslag. Någon debatt i här berörda fråga förekom icke i kamrarna.

Med anledning av bankoutskottets uttalande uppdrogo riksgäldsfullmäktige under år 1949 åt dåvarande riksgäldsdirektören F. Sandberg att i samråd med sekreterarna i riksdagens kamrar och representanter för riksdagsstenograferna samt eventuellt vederbörande tryckerier verkställa en undersökning, huruvida ett preliminärt debattprotokoll vore möjligt att åstadkomma, och i så fall jämväl utreda de ökade kostnader, som härvid kunde uppkomma. Om möjligt borde debattprotokollet enligt fullmäktiges direktiv utkomma redan dagen efter respektive debatter. För att möjliggöra detta syntes det fullmäktige bli nödvändigt att stenografernas utskrifter sändes direkt till tryckeriet för sättning samt att ledamöternas justering finge ske först i det tryckta preliminära protokollet.

Med anledning härav avgav Sandberg i oktober 1950 till riksgäldsfullmäktige en *PM ang. en snabbare publicering av riksdagens protokoll*. Promemorian finnes såsom bilaga fogad till 1950 års bankoutskotts utlåtande nr 26.

Utredningsmannen framhöll i sin promemoria bl. a., att betydande svårigheter föreläge, då det gällde att på relativt kort tid efter ett sammanträde med kamrarna få protokollet över förhandlingarna utgivet i tryck. Beträffande kammarplena av 5 à 6 timmars längd funnes över huvud taget icke någon möjlighet, att det tryckta protokollet skulle kunna föreligga färdigt påföljande dags morgon. Svårigheterna sammanhängde dels med tryckeriernas kapacitet och dels med riksdagsstenografernas anställnings- och tjänstgöringsförhållanden. Därtill komme det dröjsmål, som föranledes därav, att de av stenograferna utskrivna protokollen, före det de sändes till tryckeriet, stadgeenligt skulle under viss tid hållas tillgängliga för riksdagens ledamöter för genomläsning.

På grund av berörda svårigheter kunde, anfördes det vidare, icke framläggas någon definitiv lösning av förevarande fråga. Det förordades emellertid att med början under 1951 års riksdag försök gjordes med publicering — vid sidan av de tryckta fullständiga protokollen — av särskilda debattprotokoll från kamrarnas sammanträden, d. v. s. protokoll innehållande enbart ledamöternas anföranden men däremot icke den i de fullständiga protokollen förekommande redogörelsen för behandlade ärenden och kamrarnas beslut i dessa, den s. k. »stommen». Försöken förutsatte bl. a. en viss omläggning av stenografernas arbete samt en förkortning av riksdagsledamöternas tid för justering av sina anföranden.

Beträffande den mekaniska upptagningen meddelade utredningsmannen att försök med sådan upptagning gjorts i riksdagen under höstsessionen 1949. Efter en redogörelse för resultatet av försöket anfördes att det åt-

minstone icke för det dåvarande vore möjligt att övergå enbart till mekanisk upptagning i riksdagen, så länge anföranden hölles från respektive talares plats i kammaren. Synnerligen vidlyftiga tekniska arrangemang hade diskuterats med sakkunniga för en upptagning från bänkplatserna. Någon tillfredsställande lösning av frågan hade dittills icke kunnat ernås.

Utredningsmannen lämnade till slut följande sammanfattning av sitt förslag.

Riksdagsstenografernas tjänstgöring skulle i båda kamrarna i allmänhet omfatta 1/2 timme för de utskrivande stenograferna och 1 1/2 timme för förste stenograferna. Vid förmiddagsplenum skulle stenograferna efter sin första tjänstgöring under dagen omedelbart överföra stenogrammet till vanlig skrift. Därefter under förmiddagsplenum eventuellt skrivna stenogram skulle vara färdiga i utskrift och granskade av förste stenograferna senast påföljande morgon. För kvällsplena skulle utskrifter lämnas under påföljande dag eller vid längre sådana plena andra dagens morgon.

För stenogrammens utskrivning skulle stenograferna i viss utsträckning under förmiddagsplena biträdas av särskild maskinskrivningspersonal. Utskrifterna skulle, efter vederbörlig granskning av förste stenograferna, utläggas i resp. kammares justeringsrum, där de 1/2 timme skulle hållas tillgängliga för eventuell granskning av talarna, och därefter sändas till tryckerierna.

För förmiddagsplena beräknades debattricket föreligga färdigt under följande dag och för kvällsplena andra dagen efter plenum.

Debattricket utgivning föreslogs taga sin början under 1951 års riksdag och ombesörjas av fullmäktige i riksgäldskontoret. Trycket skulle benämnas »Riksdagsdebatterna», på uppdrag av riksdagen utgivna av fullmäktige i riksgäldskontoret». Publikationen skulle utgivas i två serier, en för första kammaren och en för andra kammaren, och försäljas till pris, som av riksgäldsfullmäktige bestämdes.

Å varje nummer av publikationen skulle angivas att den vore ett preliminärt referat av riksdagsförhandlingarna, varför reservation gjordes för eventuella missförstånd eller tryckfel, och att den definitiva avfattningen av ledamöternas anföranden och av besluten komme att publiceras på vanligt sätt i riksdagens tryckta protokoll.

Med hänsyn till de svårigheter, som kunde föreligga vid starten, då viss med arbetet sysselsatt personal ännu icke fått nödig träning, föreslogs beträffande 1951 års riksdag att utgivningen av »Riksdagsdebatterna» skulle taga sin början först efter remissdebatten. Under det första året skulle därför några betalda abonnemang å publikationen icke mottagas. Denna borde då tryckas i en begränsad upplaga, som skulle, förutom till riksdagens ledamöter och vissa ämbetsverk, utdelas kostnadsfritt till intresserade, i första hand därvid till pressen. En bidragande orsak till denna anordning vore också att det, utan någon erfarenhet från en vårsession, icke vore möjligt att göra några utfästelser i fråga om i vilken takt »Riksdagsdebatterna» kunde publiceras under den senare delen av maj månad, då långa plena hölles flera dagar i varje vecka.

Kostnaderna för förslaget genomförande beräknades till 85 000 kronor per år.

För anställande av tre reservstenografer föreslogs därjämte ett anslag av sammanlagt 3 000 kronor per år.

Fullmäktige i riksgäldskontoret förordade med överlämnande av utredningsmannens förslag i sitt yttrande till 1950 års bankoutskott, att förslaget prövades under 1951 års riksdag. Vad gällde frågan om mekanisk upptagning av anförandena funne fullmäktige denna fråga vara förtjänt av den största uppmärksamhet och förordade därför, att den mekaniska upptagningsmetoden, vilken kunde förväntas i en nära framtid ytterligare tekniskt fulländas, prövades jämsides med den i utredningen ifrågasatta försöksanordningen men i större omfattning än dittills. Fullmäktige hade för avsikt att, därest utskottet och riksdagen ej skulle ha något att häremot erinra, vidtaga härför erforderliga anstalter. Beträffande debattprotokollens publicering under tiden från mitten av maj anförde fullmäktige att det skulle vara av särskilt intresse att få fram snabba debattprotokoll för vårsessionens slutskede, då ett flertal stora riksdagsfrågor brukade behandlas. Den fortsatta utredningen borde därför bl. a. inrikta sig på att undersöka möjligheterna att övervinna de svårigheter, som härvid otvivelaktigt skulle möta.

I sitt vid höstsessionen 1950 avgivna utlåtande nr 26 i anledning av riksgäldsfullmäktiges framställning i frågan anförde bankoutskottet att det under sin granskning av utredningsmannens förslag kommit till den uppfattningen, att med den begränsning förslaget hade och de osäkerhetsmoment som vore förknippade med detsamma, det förefölle föga sannolikt, att den föreslagna anordningen ens som ett provisorium skulle bli tillfredsställande. I denna sin uppfattning hade utskottet styrkts bl. a. därav, att en viss tveksamhet gjort sig gällande i fråga om såväl stenografernas som tryckeriernas möjligheter att hålla de i förslaget åsyftade tiderna.

Utredningsmannen hade i sin promemoria uttalat tvivel på möjligheterna att genom tekniska anordningar med tillfredsställande resultat upptaga kammardebatterna och att på denna väg komma närmare en lösning av protokollsfrågan. Utskottet hade emellertid den uppfattningen, att inom området för teknisk upptagning och återgivning av muntliga anföranden, särskilt med hänsyn till den snabba utveckling som skett och alltjämt skedde på detta område, sådana hjälpmedel måhända snart nog komme att finnas tillgängliga, att utskrivningen av debattprotokollen skulle till största delen kunna grundas enbart på dem. I varje fall torde denna upptagningsmetod, såsom också riksgäldsfullmäktige funnit önskvärt, böra ytterligare prövas och i en större omfattning än dittills.

Utskottet ansåge därför för sin del, att de kostnader, minst 85 000 kronor, som den föreslagna försöksanordningen skulle medföra, vore för stora i förhållande till de resultat, som kunde förväntas av densamma. Utskottet vore därför icke berett tillstyrka, att det föreliggande förslaget genomfördes. Emellertid ansåge utskottet alltjämt, att spörsmålet om en snabbare publicering av riksdagsprotokollen vore av sådan vikt, att det utan onödigt

tidsutdräkt bringades till sin lösning. Utskottet förordade därför att frågan i omedelbar anslutning till den nu verkställda utredningen bleve föremål för fortsatta undersökningar genom riksgäldsfullmäktiges försorg. Utskottet ville slutligen understryka vikten av att förefintliga möjligheter att snabbare än vad nu vore fallet få kamrarnas definitiva protokoll utgivna av trycket omsorgsfullt tillvaratoges.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte uppdraga åt fullmäktige att, med beaktande av vad utskottet anfört, föranstalta om fortsatt utredning av frågan om snabbare publicering av riksdagens protokoll.

Utskottets utlåtande behandlades vid kamrarnas plena den 6 december, protokoll nr 32, och bifölls efter långa debatter i båda kamrarna.

Vid 1950 års riksdags vårsession hade i en av herrar Holmbäck och Näs-gård väckt motion, I: 166, hemställts, att riksdagen ville låta anställa försök för möjliggörande av en snabbare publikation av debatterna vid kamrarnas sammanträden. I sitt utlåtande nr 17 över nämnda motion uttalade bankoutskottet bl. a., att utredning i ärendet påginge genom riksgäldsfullmäktiges försorg, varvid försök av sådan art som motionärerna åsyftat verkstälts i båda kamrarna i mars och april 1950. På hemställan av utskottet i nämnda utlåtande beslöt riksdagen att motionerna icke skulle till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Nu gällande ordning för protokollens färdigställande och publicering.

Enligt riksdagsstadgan § 5 skola yttranden, som ledamöter vid kammarens sammanträde avgiva, såvitt ske kan, ordagrant upptecknas och sist tredje dagen därefter kl. 10 förmiddagen avlämnas i kammarens kansli, där de till andra söckendagen därefter kl. 12 middagen böra finnas tillgängliga för genomläsning. Justering av protokollet skall ske å femte söckendagen efter den dag, då sammanträde hållits, eller, om sammanträde icke förekommer å femte dagen, vid nästa därefter inträffande sammanträde.

I Första kammaren äro anställda 3 förste stenografer och 10 stenografer. I Andra kammaren är motsvarande antal 4 resp. 14. I vardera kammaren tjänstgöra samtidigt en förste stenograf och två stenografer, de två senare bildande ett »lag». Första kammaren har alltså 5 lag, Andra kammaren 7. Inställelsetidens — »passets» — längd är för stenograferna i första kammaren 1 timme och i andra kammaren 45 minuter. Förste stenografernas pass äro i allmänhet dubbelt så långa som stenografernas.

För stenogrammens utarbetande till vanlig skrift gäller att stenograferna skola senast på andra dagens morgon efter plenum lämna sina utskrifter till förste stenografen, som sedan har ett dygn på sig för granskning, innan utskriften skall lämnas till kammarens kansli. (En närmare redogörelse för stenografernas och förste stenografernas arbete finnes i bilaga 3.)

För t. ex. ett onsdagsplenum skola stenograferna sålunda senast fredag morgon avlämna sina utskrifter till förste stenografen, som sedan senast kl. 10 fm. på lördagen skall lämna utskriften till kamrarnas justeringsrum, där utskrifterna hållas tillgängliga för ledamöternas granskning till kl. 12 påföljande tisdag. Vid eftermiddagssammanträdet samma dag justeras protokollet i kammaren, varefter manuskriptet sändes till vederbörande tryckeri, för första kammaren AB P. A. Norstedt & Söner och för andra kammaren Iduns tryckeri, Esselte AB.

Under tisdagskvällen utföra tryckerierna vissa förberedande arbeten, varefter sättningen påbörjas tidigt onsdag morgon och i regel avslutas torsdag fm.

Korrektur läses å riksdagens tryckeriexpedition successivt under loppet av onsdagen, torsdagen och fredagen. De lästa korrekturen sändas till kamrarnas sekreterare för genomgång av »stommen», innan tryckningstillstånd gives.

Korrigering verkställes och tryckningen påbörjas under fredagen och avslutas (inkl. häftning av 500 exemplar) på lördagen, då delningen sker i kamrarna. Häftning och distribution av återstående upplagan, som ombesörjes av särskilt bokbinderi, tager ytterligare någon dag i anspråk.

När protokollen för lördags- och tisdagsplena omfatta endast ett fåtal sidor — vilket i regel är fallet under de första månaderna av sessionen — tryckas dessa protokoll tillsammans med protokollet för det följande onsdagssammanträdet.

Med iakttagande av nu nämnda ordning skulle alltså protokollet från ett onsdagsplenum utdelas i kamrarna under lördagen i följande vecka, d. v. s. 10 dagar efter det plenum protokollet avser. För lördags- och tisdagsplena skulle motsvarande tid bli 14 resp. 11 dagar.

Under de första månaderna av respektive sessioner kunna nu nämnda tider någorlunda hållas. Ofta uppkommer dock någon förskjutning i tiden, så att onsdagsprotokollet icke delas förrän 12 å 14 dagar efter plenum. För protokollen från remissdebatterna brukar även nämnda tid förflyta innan de föreligga i tryck. Under den senare delen av vårsessionen blir förseningen större och ökas i hög grad för de sista majplena. Protokollen för dessa plena föreligga i tryck först efter 3 å 4 veckor.

För år 1950 och vårsessionen 1951 kunna i nämnda hänseende följande siffror anföras.

Antalet dagar, som förflöto från plenum till dagen för utgivningen av protokollen, var i medeltal 16 för Första kammaren under vårsessionerna 1950 och 1951 och 14 under höstsessionen 1950. För Andra kammaren voro medeltalen för vårsessionen 19 respektive 18 och under höstsessionen 15 dagar.

Protokollens försenade utgivning beror på många olika omständigheter. Protokollen från remissdebatten sammanfalla vanligtvis med motionsfloden med därav följande stora anhopning av material för korrekturläsning och tryckning. De stora debattprotokollen från sammanträdena närmast före påsk justeras icke förrän efter påskferiernas slut, varvid tiden för protokol-

lens utdelning i motsvarande grad förskjutes, och liknande förhållanden inträffa vid sessionernas slut. Övriga helgdagar inverka på samma sätt förse- nande. Under nuvarande förhållanden med bristande tillgång på arbetskraft inom tryckerierna kan ibland även bli nödvändigt att skjuta tryckningen av ett protokoll åt sidan för att man snabbt skall få fram annat brådskande riksdagstryck. Vissa andra förhållanden inom tryckeribranschen kunna under stundom verka ytterligare i fördröjande riktning.

Jämförelse med förhållandena i utländska parlament.

I jämförelse med den tid, som i andra länder åtgår för parlamentsproto- kollens utarbetande, äro de här för den svenska riksdagen anförda tiderna mycket långa. Detta gäller i stor utsträckning även beträffande den tid, som förflyter, innan protokollen bli publicerade i tryck.

Kommittén har införskaffat uppgifter i nu nämnda hänseende från ett antal länder.

Av dessa uppgifter framgår att man i vissa länder publicerar två proto- koll, nämligen ett preliminärt protokoll, som utkommer dagen efter plenum, samt sedermera ytterligare ett, definitivt protokoll. Till de länder, som publicera två protokoll, höra Danmark, Frankrike, Storbritannien, Amerikas förenta stater och Canada.

Vad särskilt beträffar *Danmark* må nämnas, att den första delen av proto- kollet från föregående dags plenum utdelas i kammaren vid plenums bör- jan, som i regel börjar kl. 13, och det övriga under plenums lopp.

I vissa andra länder ger man ut endast en edition av protokollen. Så är förhållandet i Norge, Finland, Belgien, Nederländerna och Schweiz. Utgiv- ningstiden varierar för de olika länderna.

I *Norge* har protokollet tidigare kunnat utkomma 3—5 dagar efter sessio- nen. På grund av tryckeriets bristande tillgång på arbetskraft kan denna utgivningstid numera icke hållas. Protokollet föreligger nu icke i tryck förr- än i genomsnitt 8—10 dagar efter plenum. Av viktigare ministeriella redo- görelser kan dock separatträck föreligga efter 1 à 2 dagar för utdelning till Stortingets ledamöter och andra. För pressens räkning har man ordnat det så, att en kopia av stenografernas utskrifter, vilka föreligga färdiga 1 1/2 tim- me efter stenografpassets slut, utlägges för pressens disposition.

I *Finland* utskrivs stenogrammen omedelbart och exemplar av utskrif- terna tillställas pressen redan under pågående plenum. Tryckningen sker ett par dagar efter plenum.

I *Belgien* publiceras morgonen efter ett sammanträde en inom respektive kammars sekretariat gjord sammanfattning av förhandlingarna. De full- ständiga protokollen föreligga i tryck på femte dagen efter sammanträdet.

I *Schweiz* stenograferas alla debatter och stenogrammen utskrivs omedel- bart. I det officiella parlamentstrycket publiceras emellertid endast de vik- tigaste debatterna: främst författningsartiklar, förbunds lagar och allmänt

förbindande beslut, alltså frågor, som kunna bli föremål för folkomröstning. Debatter över andra ämnen kunna dock tryckas efter beslut av kammarens president eller om så påyrkas av 30 kammarmedlemmar. De icke tryckta debatterna arkiveras i maskinskrift och hållas tillgängliga för de deputerade. Debattrycket utkommer i regel två å tre veckor efter varje sessions slut. Den schweiziska dagspressen lämnar emellertid i regel mycket utförliga referat av parlamentsdebatterna. Sessionerna bruka pågå två å tre veckor. I allmänhet hållas fyra sessioner per år.

Att de här nämnda främmande parlamentens protokoll i allmänhet publiceras snabbare än de svenska riksdagsprotokollen, beror huvudsakligen på att i de främmande parlamenten tillämpas en annan ordning än i den svenska riksdagen för stenografernas arbete och för parlamentsledamöternas granskning av anförandena.

I fråga om stenografernas arbete må sålunda nämnas att icke i något av de länder, från vilka uppgifter föreligga, förekomma längre stenografpass än 15 minuter. Denna tid tillämpas i Danmark och Norge. I Finland är pass-tiden $7\frac{1}{2}$ minuter, i Belgien och Nederländerna 5 minuter. I Frankrike har man så kort tid som 2 minuter. I engelska underhuset arbeta stenograferna under första delen av sammanträdet i skift om 15 minuter, som sedan minskas till 10 minuter och mot slutet av sammanträdet till 5 minuter. Omedelbart efter passets slut omföres i de utländska parlamenten stenogrammet till vanlig skrift, vilket i vissa parlament tillgår så att stenografen dikterar sitt stenogram för en maskinskriverska. På sina håll användas därjämte dikteringsmaskiner, å vilka stenogrammet neddikteras för att sedan utskrivas på maskin.

Vad vidare angår parlamentsledamöternas granskning av anförandena i de parlament, där ett preliminärt protokoll publiceras dagen efter sammanträdet, bör en sådan granskning, i den mån den kan ordnas, givetvis icke få taga lång tid. Då den definitiva editionen av protokollet utkommer tidigast någon vecka efter sammanträdet, på sina håll betydligt senare, ha ledamöterna däremot tillfälle till en fullständig granskning för denna edition. I de parlament, där endast en upplaga av protokollet förekommer, ha ledamöterna en eller annan dag på sig för granskning av sina anföranden. Då utskrifterna föreligga 2 å 3 timmar efter anförandets slut, behöves tydligen i allmänhet icke lång tid förflyta innan utskriften granskats.

Jämte nu nämnda förhållanden föreligger emellertid en annan omständighet av betydelse för en snabb publicering av protokollen.

I den svenska riksdagen är det egentliga arbetet in pleno koncentrerat till ett jämförelsevis ringa antal långa plena. Då protokollens omfattning stå i en viss proportion till plenas längd — för den svenska riksdagen räknar man med i genomsnitt 10 protokollsidor av tryckets nuvarande format per timme — bli protokollen för långa plena följaktligen mycket omfattande. Arbetet med protokollens färdigställande blir därigenom synnerligen betungande, och längre tid måste givetvis åtgå för publiceringen än om protokol-

let hade mindre omfattning. Med nuvarande svårigheter inom tryckeribranschen framträder detta särskilt vid protokollens tryckning.

För att få en inblick i hur förhållandena i nu nämnda hänseende gestalta sig i parlamenten i länder, vilka i fråga om storlek och övriga förhållanden äro jämförliga med Sverige, har kommittén låtit utföra en på resp. parlamentsprotokoll grundad undersökning om hur plenarbetet, i den mån det påverkar nu föreliggande fråga, är ordnat i våra tre nordiska grannländer, Danmark, Norge och Finland, samt i Belgien och Nederländerna. Utredningen finnes såsom bilaga 2 fogad till betänkandet.

Av utredningen framgår att plenarbetet i nu nämnda länders parlament är jämnare fördelat över hela sessionstiden än i den svenska riksdagen. Arbetsplena — således med frånräknande av de för den svenska riksdagen särregna, talrika bordläggningsplena på särskilda dagar — äro i de främmande parlamenten flera än i den svenska riksdagen, vilket torde vara orsaken till att plena i de främmande parlamenten i allmänhet icke bli så långa som arbetsplena i den svenska riksdagen. Protokoll med ett mycket stort sidantal bli därför mer sällan förekommande i de främmande parlamenten. Såsom framgår av de i utredningen meddelade siffrorna, kommer för övrigt intet av de där nämnda främmande parlamenten upp till så höga siffror för protokollets sidantal som den svenska riksdagen för ett stort antal plena.

Det är givet att även nu nämnda förhållande, till vilket kommittén skall återkomma i det följande, bidrager till att de främmande ländernas protokoll kunna bli publicerade med större snabbhet.

Kommitténs förslag.

Vid lösningen av frågan om en snabbare publicering av riksdagens protokoll har man att välja mellan två alternativ. Det ena är att omedelbart efter plenum utgiva ett preliminärt protokoll och sedermera ett definitivt. Det andra alternativet är att publicera endast ett protokoll, vars utgivande då skulle starkt forceras.

Kommittén har stannat för att föreslå *det förstnämnda alternativet*. Det preliminära protokollet, i det följande benämnt *debattprotokoll*, skulle återgiva endast anförandena och således icke medtaga den s. k. stommen. Varje i debattprotokollet upptaget ärende skulle emellertid förses med rubrik och en kortfattad uppgift om kammarens beslut.

Med hänsyn till de f. n. föreliggande svårigheterna att så snabbt, som önskvärt vore, få debattprotokollet tryckt, har kommittén övervägt dettas utgivande i en upplaga, framställd i stencil. Under förutsättning att arbetskraft för stencilskrivningen kunde anskaffas i tillräcklig omfattning, har det beräknats att debattprotokollet för ett förmiddagsplenum skulle kunna föreligga färdigt på aftonen samma dag och protokollet för ett kvällsplenum under loppet av följande dag. Med hänsyn till svårigheten att erhålla arbetskraft av nu nämnt slag samt även på grund av andra förhållanden, som

kommittén längre fram skall närmare redogöra för, har kommittén emellertid frångått tanken på debattprotokollets publicerande på nu nämnt sätt och föreslår att detta utgives i tryck.

Med den kapacitet, som vederbörande tryckerier f. n. förfoga över, beräknas debattprotokollet för ett förmiddagsplenum föreligga tryckt under loppet av följande dag eller, eventuellt, för ett mer omfattande protokoll under andra dagen efter plenum. För ett kvällsplenum skulle protokollet vara tryckt under andra eller, eventuellt, för ett längre protokoll under tredje dagen efter plenum. Såsom i det följande närmare skall beröras, finnas emellertid utsikter för att tryckerierna genom anlitande av en ny tryckerimetod, för vilken maskinell utrustning är under anskaffande, framdeles, möjligen redan om något år, skola kunna leverera debattprotokollet färdigtryckt under loppet av dagen efter ett sammanträde.

Den definitiva editionen av protokollen skulle utgivas på samma sätt som f. n. sker med riksdagens protokoll.

Skulle man välja *det andra alternativet*, nämligen att publicera endast ett protokoll, måste man räkna med att protokollet icke kunde utkomma förrän tidigast om fem eller sex dagar efter sammanträdet. Under den tid, då flera långa plena hållas i samma vecka, torde icke kunna undvikas att ännu längre tid skulle åtgå, innan protokollet utkomme av trycket.

De önskemål, som särskilt från pressens sida framställts om en snabbare publicering av riksdagens protokoll, skulle icke tillfredsställas med ett protokoll, som i bästa fall utkomme tidigast efter fem à sex dagar, ofta nog betydligt senare. För att protokollet skall få något aktuellt värde för pressen bör detta, har det framhållits, icke utkomma senare än en eller annan dag efter debatten i kamrarna.

Såsom i det föregående nämnts, tillämpas i Norge och Finland det förfarandet att utskrifter av anförandena efter hand under sammanträdena utläggas till pressens disposition. Kommittén har övervägt, huruvida man i den svenska riksdagen skulle åtnöja sig med ett dylikt förfarande. Man skulle härigenom komma ifrån de med debattprotokollets tryckning förenade kostnaderna. En tillämpning av det i nu nämnda länder begagnade förfarandet skulle emellertid huvudsakligen endast innebära ett underlättande av arbetet å referentläktarna och icke tillmötesgå önskemålet om att pressen, och särskilt då dagspressen, ute i landet redan någon dag efter plenum finge taga del av debatterna i sin helhet, in extenso. Kommittén har därför ansett, att man icke bör inskränka sig till den begränsade lösning av frågan, som ett tillhandahållande av en eller annan utskrift för pressläktaren skulle innebära.

Den mekaniska upptagningen av anförandena.

Såsom framgår av den i det föregående meddelade historiken, ägnade bankoutskottet vid 1950 års riksdag i sitt utlåtande över det då föreliggande förslaget till snabbare publicering av riksdagens protokoll särskild uppmärk-

samhet åt spörsmålet om den mekaniska upptagningen av anförandena. Med anledning härav och då det jämväl i övrigt inom riksdagen torde finnas intresse för denna upptagningsmetod, skall kommittén här mer ingående än vad som torde vara erforderligt beträffande vissa andra detaljer av utredningen behandla denna fråga.

Frågan om mekanisk upptagning av kamrarnas debatter synes första gången varit uppe i riksdagen år 1937. I sitt betänkande hade 1936 års stenografkommitté anfört i frågan om mekanisk upptagning av riksdagsdebatterna att, såvitt kommittén hade sig bekant, hade dittills i intet utländskt parlament den stenografiska uppteckningen ersatts med ett system för mekanisk upptagning av anförandena med diktafon eller dylikt. Försök hade dock i vissa parlament, t. ex. i Förenta staterna, Norge och (tidigare) i Tyskland, verkställts med sådan upptagning. De resultat som därvid nåtts hade emellertid varit av den art, att de icke ansetts svara mot förväntningarna eller rättfärdiga de på teknikens dåvarande ståndpunkt dryga kostnaderna. Kommittén meddelade vidare att, enligt vad den inhämtat, inom Stockholms stadsfullmäktige försök hade gjorts med mekaniska ljudupptagningsapparater utan att dessa försök lett till ett frångående av systemet med stenografering av debatterna.

Såsom anförts i historiken uttalade emellertid det sammansatta konstitutions- och bankoutskottet i sitt utlåtande över stenografkommitténs förslag, att riksdagen borde genom riksgäldsfullmäktiges försorg få tillfälle pröva frågan om mekanisk upptagning. Fullmäktiges till 1939 års bankoutskott avgivna förslag om anställande av provupptagning ledde dock icke till någon åtgärd.

Först i samband med 1950 års utredning om en snabbare publicering av riksdagens protokoll gjordes under 1949 års höstsession ett försök i riksdagen med mekanisk upptagning. För resultatet finnes en redogörelse i nämnda utredning. Det framhölls därjämte att det, bl. a. på grund av svårigheten att upptaga från bänkplatserna gjorda anföranden, icke för det dåvarande kunde ifrågakomma att övergå till mekanisk upptagning. Ytterligare försök kunde dock göras med upptagningar från talarstolen.

Kommittén har låtit inhämta upplysningar om hur frågan om mekanisk upptagning av debatterna f. n. ligger till i utländska parlament. Härav har framgått, att intet av de parlament, för vilka uppgifter föreligga, infört mekanisk upptagning av debatterna. Försök i sådant hänseende ha emellertid gjorts på sina håll.

I *danska* riksdagen gjordes sålunda förra året i landstinget försök med mekanisk upptagning, vilka äro av särskilt intresse, därför att i den danska riksdagen alla anföranden hållas från talarstolen. I fråga om resultatet av försöken har meddelats följande.

För så vitt angår en större säkerhet så bör den stenografiska upptagningen, då två stenografer och två assistenter ha tillfälle att samtidigt höra, vara bättre än den mekaniska, som understundom var så otydlig, att ord

eller satser icke ha kunnat uppfattas. Sådana ställen ha stenograferna fått utfylla med sina stenogram. Därtill kom att avbrytanden från salen icke kunde upptagas mekaniskt. En fara låg också däri, att avskrivarna kunde höra fel.

Vad angår den tid det tager att färdigställa manuskriptet framhålles det, att färdigställandet på grund av de många redaktionella rättelser, som måste företagas, tar längre tid än med stenografisk upptagning. Medan utskrifterna tidigare förelågo 1—1 1/2 timma efter sammanträdet slut, kunde det nu taga 3—4 timmar. Med större vana torde denna sistnämnda tid dock kunna något nedbringas.

En kvalitetsmässig förbättring av utskrifterna förelåg icke heller. I stort sett kunde det sägas att utskrifterna voro mer »munrätta», bortsett från hörfel, men tyngre i formen. Detta medförde att också redaktionsarbetet försenades. De många rättelserna gjorde manuskripten vanskligare att arbeta med. Härtill kommo förseningar och ökade kostnader i tryckeriet på grund av de många rättelserna.

Även i *Norge* har man under den senaste tiden anställt försök med mekanisk upptagning. De därvid gjorda erfarenheterna överensstämma med de nu nämnda från den danska riksdagen.

Från *Schweiz* har meddelats, att parlamentet för några år sedan gjorde försök att införa mekanisk upptagning av anförandena. Försöken gävo emellertid icke gott resultat, varför frågan förfallit.

I *Belgien* har frågan om mekanisk upptagning prövats, men man har kommit till det resultatet, att nu existerande apparater icke vore tillfredsställande dels med hänsyn till det stora antal mikrofoner, som skulle behövas, och dels till att registreringen bleve otydlig, när flera talare talade på en gång eller då buller uppstode.

Från *Finland* meddelades att, för att underlätta och möjligen också, åtminstone till en del, ersätta den stenografiska upppteckningen, har riksdagens kanslikommission helt nyligen beslutat att anskaffa apparater för mekanisk upptagning av debatterna.

I detta sammanhang vill kommittén omnämna att, enligt vad som inhämtats, förnyade försök gjorts hos *Stockholms stadsfullmäktige* med mekanisk upptagning av fullmäktiges debatter. Försöken ha icke lett till ett frångående av den stenografiska upptagningen.

Kommittén har vidare införskaffat upplysningar om den mekaniska upptagningen vid *Förenta Nationernas* förhandlingar:

Vid sammanträden i generalförsamlingen och i dess utskott föras diskussionsprotokoll. I samtliga fall användes om möjligt stenografisk upptagning. Enär antalet stenografer emellertid är så begränsat, att de endast kunna tjänstgöra vid ett möte åt gången, inträffar det att, då två utskott sammanträda på en gång, mekanisk upptagning måste tillgripas i det ena utskottet. Den mekaniska upptagningen betraktas dock fortfarande såsom en subsidiär metod. Vid alla större sammanträden tagas förhandlingarna dessutom upp på bakelitskivor, vilka dock icke läggas till grund för några protokoll utan arkiveras för att bl. a. komma till användning vid uppkommande tvister om vad som verkligen sagts.

Förenta Nationernas sekretariat har genom olika, under år 1949 gjorda prov sökt utröna användbarheten av mekanisk upptagning i stället för stenografisk.

Härav har framgått, att tillförlitligheten vid mekanisk upptagning kan betecknas som god men förklaras icke vara i nivå med den, som ernås vid stenografisk upptagning. Detta tillskrives det förhållandet, att vid stenografisk upptagning vederbörande stenograf dikterade sin text direkt för en maskinskriverska och därvid omedelbart kunde göra erforderliga rättelser och påpekanden.

Vad snabbheten beträffar uppgives det att proven visat, att den vore densamma för de båda metoderna. Emellertid har det inom sekretariatet framhållits, att den stenografiska upptagningen utan tvekan vore den mekaniska överlägsen, enär vid användande av den senare metoden utskriften visade sig gå långsammare, än då stenograf dikterade utskriften.

Vid mekanisk upptagning bliva kostnaderna lägre än vid den stenografiska, beroende bl. a. på att man kan använda mindre kvalificerad arbetskraft, som även lämpligen kan användas för annat arbete.

Beträffande ett eventuellt blandat system har det anförts att vid detta finge man fortfarande räkna med de höga kostnaderna för stenograferna samtidigt som tillförlitligheten minskades på grund av det mekaniska mellanledet.

Kommittén övergår nu till att redogöra för de försök med mekanisk upptagning, som under 1951 års vårsession anordnades i Första kammaren den 4 och i Andra kammaren den 11 april.

Under det första försöket upptogos endast från talarstolen hållna anföranden. Under det andra försöket var upptagning ordnad även för anföranden från statsrådsbänkarna.

Upptagningen skedde å skivor medelst två vid talarstolen placerade dikteringsmaskiner, som för skivbytet växelvis användes. Skivorna voro avsedda för 10 minuters upptagning.

Utskrivningen av skivorna vidtog omedelbart. Den tid som åtgick för skrivningen var på grund av olika omständigheter mycket växlande för de olika skivorna. Delvis berodde detta på den större eller mindre svårigheten att uppfatta olika talare eller på den skrivandes större eller mindre vana vid detta arbete. En annan mycket inverkan omständighet var emellertid den olika hastighet, med vilken talarna höllo sina anföranden. Skillnaden kunde i detta avseende vara mycket betydande.

För en person med vana vid utskrivning torde man såsom ett genomsnitt kunna räkna med att skrivningen tar omkring sex gånger så lång tid som anförandet. Utskrivningen av ett anförande om tio minuter skulle alltså i genomsnitt taga en tid av 60 minuter.

Sedan en skiva skrivits, avlyssnades den under jämförelse med det utskrivna för *kontroll* att allt medtagits och rätt uppfattats. För denna kontroll torde man få räkna med dubbelt så lång tid som anförandet, d. v. s. för en 10-minuters skiva 20 minuter.

I likhet med den granskning och redigering — båda momenten här för korthetens skull benämnda *redigering* — som stenograferna utföra av sina stenogram vid deras utskrift, måste maskinutskrifterna redigeras både formellt och, i den mån det gäller siffror, citat o. d., även materiellt. Enligt uppgift beräkna stenograferna för redigeringen av sina stenogram en tid som är 3 à 4 gånger så lång som den talade tiden. Då vid den nyss nämnda kontrollavlyssningen — som lämpligen synes böra göras av samma person som utför redigeringen — en viss redigering torde kunna ske samtidigt med avlyssningen, kan möjligen den här för redigeringen erforderliga tiden sättas till 3 gånger den talade, således i detta fall 30 minuter.

Medför redigeringen många ändringar, måste utskriften, särskilt om den skall underställas talarens granskning, skrivas om. Skall *omskrivningen* omfatta hela 10-minutersanförandet, tar den en tid av omkring 30 minuter. Under förutsättning att i allmänhet icke alla sidor behöva skrivas om, räknas här emellertid med endast 15 minuter.

För transporter av materialet mellan de olika arbetsplatserna och för viss väntetid torde slutligen få beräknas sammanlagt 10 minuter.

Med tillämpning av nu beräknade tider för de olika momenten skulle alltså åtgå följande tid, innan utskriften av ett 10 minuters anförande vore färdig för att granskas av talaren eller, om sådan icke skulle ifrågakomma, för att sändas till tryckeriet.

	Minuter
Utskrivning å maskin	60
Kontroll	20
Redigering	30
Omskrivning i viss utsträckning	15
Transporter m. m.	10
	Summa 135 minuter =

2 timmar 15 minuter.

Till jämförelse härmed må nämnas, att med de pass, 1 timme resp. 45 minuter, som gälla för riksdagsstenograferna, beräknas för efterarbetet 7 à 8 gånger så lång tid som passet. Med kortare pass anses det möjligt att något pressa ned tiden. Räknar man därför med att stenograferna för ett 10-minuterspass skulle behöva 60 à 70 minuter för stenogrammens utarbetande till en redigerad utskrift, så skulle alltså det stenografiska förfarandet giva en färdig utskrift betydligt snabbare än den mekaniska upptagningen. Skillnaden är ungefär en timme, vilket ganska väl överensstämmer med de erfarenheter, som man enligt vad ovan nämnts gjorde under försöken i den danska riksdagen.

Nu anförda förhållande framträder i praktiken på så sätt, att t. ex. för ett plenum, som slutar kl. 17, skulle vid stenografisk upptagning utskrifterna för de sista 10 minuterna vara färdiga omkring kl. 18 men vid mekanisk upptagning omkring kl. 19. I sin helhet blir förseningen för ett plenum alltså omkring en timme.

Beträffande resultatet i övrigt av de verkställda proven må följande nämnas.

Vid utskrivningen hade de skrivande understundom svårt att uppfatta talaren, tydligen beroende på att denne vänt sig från mikrofonen eller uttalat något eller några ord otydligt. De luckor eller felaktigheter som sålunda uppstodo kunde i vissa fall icke utfyllas resp. rättas på annat sätt än att rådfråga den stenografiska upptagningen.

Vid kontrollavlyssningen visade det sig att åtskilliga ord överhoppats eller missuppfattats.

Någon redigering av det utskrivna förekom icke i större utsträckning under det proven pågingo. Kommittén har emellertid sedermera låtit bearbeta en del av utskriften så att de blivit lika med det tryckta protokollet. Det visade sig därvid, att ytterligare rättelser erfordrades och att betydande redigeringar måste göras.

Givet är att med större övning såväl för talarna att vid sina anföranden anpassa sig för den mekaniska upptagningen som för de skrivande att rätt uppfatta maskinens återgivning av det talade resultatet bör bli bättre än vid nu relaterade försök. Den därefter följande redigeringen, som är nödvändig före publiceringen, kommer emellertid fortfarande att kvarstå som ett vidlyftigt och tidsödande efterarbete.

Även om det av olika skäl, bl. a. av sådana, som i det föregående framhållits, icke nu kan ifrågakomma att utbyta det stenografiska upptagandet mot ett mekaniskt, finner kommittén det dock lämpligt att den mekaniska metoden användes såsom ett hjälp- och försöksmedel vid sidan av den stenografiska upptagningen. Såsom kommittén i det följande skall närmare omnämna vid frågan om stenografarbetets ordnande, föreslår kommittén att till stenografernas disposition ställas några dikteringsmaskiner att i vissa fall användas av stenograferna för neddiktering av de av dem upptagna anförandena. Kommittén vill vidare föreslå att dikteringsmaskiner anskaffas för upptagning av från talarstolen hållna anföranden. Det vore icke avsett att det sålunda upptagna skulle i regel utskrivas. Det anses emellertid att det i vissa fall skulle underlätta stenografernas arbete, om från talarstolen hållna, på skiva upptagna längre anföranden, särskilt skrivna sådana, kunde jämföras med stenogrammen. Kostnaderna för nu nämnda anordningar framgå av den å sid. 30 gjorda sammanställningen.

En upptagning på mekanisk väg av samtliga anföranden skulle förutsätta antingen att alla anföranden hölles från talarstolen eller att arrangemang vidtoges för mekanisk upptagning även vid bänkplatserna.

I vissa parlament gäller att alla anföranden skola hållas från talarstolen. Inom kommittén har diskuterats, huruvida man, i och för underlåtande av en framtida eventuell övergång till mekanisk upptagning av samtliga anföranden, borde införa regeln att dessa alltid skulle hållas från talarstolen. Härigenom komme man ifrån de med en upptagning från bänkplatserna vidlyftiga och dyrbara anordningarna. Enligt kommitténs mening

synes emellertid ett obligatoriskt hänvisande av samtliga talare till talarstolen icke lämpa sig för den svenska riksdagen. Det skulle förtynga arbetet i plenum och otvivelaktigt i hög grad minska intresset för debatterna.

Vid en mekanisk upptagning av kammardebatterna i sin helhet torde man därför få tänka sig att en anläggning gjordes för upptagning även vid bänkplatserna. Frågan om utförande av en sådan anläggning, och härvid olika lösningar, har diskuterats med den av kommittén anlitade sakkunnige. Därvid har framgått att en sådan upptagning är svår att för närvarande lösa på ett för kamrarnas arbetsförhållanden tillfredsställande sätt. Tekniken på detta område synes emellertid vara under utveckling, och möjligt är därför att framdeles en lösning av frågan kan vinnas. Med hänsyn härtill torde vara lämpligast att tills vidare begränsa sig till de här ovan föreslagna åtgärderna med mekanisk upptagning från talarstolen. Med dessa tar man ett första steg på den mekaniska upptagningens väg, och man får en viss erfarenhet i förevarande ämne. Om så skulle anses lämpligt, kan man framdeles gå vidare.

Stenografarbetets ordnande.

Såsom framgår av det här ovan sagda, förordar kommittén att anförandena fortfarande upptagas stenografiskt. I likhet med vad f. n. tillämpas, skulle den stenografiska uppteckningen utföras av tre samtidigt i kammaren tjänstgörande, nämligen två stenografer i varje pass och en förste stenograf. Passens längd skola emellertid väsentligt förkortas och stenogrammen omedelbart efter passets slut utarbetas till vanlig skrift.

Såsom förut nämnts tillämpas i intet av de utländska parlament, för vilka uppgifter föreligga, längre pass än högst 15 minuter. Kommittén hade helst sett, att vid den förkortning av stenografpassen som är ofrånkomlig för att få utskriften färdiga inom kort tid man kunnat nedskära passen till åtminstone 15 minuter. Vid förhandlingar med representanter för stenografikåren har emellertid framgått, att en förkortning av passen till 15 minuter skulle för de många stenografer, som ha även annan anställning under förmiddagarna, ställa sig synnerligen olämplig. För åtskilliga av dessa stenografer torde det med 15-minuterspass — som innebure att stenograferna under långa förmiddagsplena bleve bundna i riksdagen hela förmiddagen — i längden icke bliva möjligt att kvarstå såsom riksdagsstenografer.

Med hänsyn till det nu anförda och då det för en snabbpublicering av protokollen är mest angeläget att eftermiddagspassen äro korta, har kommittén stannat vid den lösningen, att stenografpassen för tiden till kl. 16 sättas till 30 minuter och för tiden fr. o. m. kl. 16 till 15 minuter. För förste stenograferna skulle passtiden bli 1½ timme resp. 45 minuter.

Efter passets slut skulle stenograferna omedelbart börja utarbetandet av stenogrammen till vanlig skrift. Utskriften skulle därvid dikteras för en

maskinskriverska. För maskinskrivningen beräknas under ett längre förmiddagsplenum fem å sex personer i vardera kammaren.

För stenografernas disposition skulle dessutom finnas dikteringsmaskiner. Dessa skulle användas, när maskinskriverskor icke omedelbart finnes till hands. Med hänsyn till att det åtminstone vid längre kvällsplena kan bli svårt att i tillräcklig utsträckning få erforderligt antal personer för maskinskrivningen, torde stenograferna vid sådana plena komma att i stor utsträckning bli hänvisade till diktamen i dikteringsmaskinerna.

Då vid stenogrammens bearbetning tillämpas att stenograferna utarbeta var sin hälft av stenogrammet, kan man räkna med att det för passen till kl. 16 skulle åtgå en tid av i genomsnitt 2½ timmar, innan utskrifterna vore färdiga. För passen fr. o. m. kl. 16 skulle motsvarande tid bli 1½ timme. Utskriften för det pass, som börjar kl. 11, skulle alltså föreligga omkring kl. 14.00, för passet med början kl. 11.30 omkring kl. 14.30 o. s. v. till och med det pass, som börjar kl. 15.30, vars utskrift skulle föreligga omkring kl. 18.30. För närmast därefter följande pass, som skulle börja kl. 16 och pågå endast 15 minuter, skulle utskrift vara klar omkring kl. 17.30, för därefter följande pass omkring kl. 17.45 o. s. v. För ett förmiddagsplenum, som slutat kl. 17.30, skulle med nu nämnda beräkning de sista utskrifterna föreligga omkring kl. 18.45.

Vid kvällsplena torde man, åtminstone vad gäller längre sådana plena, av nyss nämnd orsak få räkna med att utskrifterna i viss utsträckning icke komma att föreligga förrän under loppet av följande dag.

Varje ärende skall förses med en rubrik och en kortfattad uppgift om kammarens beslut. Detta torde lämpligen böra ombestyras av förste stenografen.

I detta sammanhang vill kommittén omnämna frågan om anställande av reservstenografer.

I det förslag, som behandlades vid 1950 års riksdag om snabbare publicering av riksdagens protokoll, framhölls att det vore önskvärt att åtgärder vidtoges för anställandet av reservstenografer. Med den förkortning av stenografpassen, som avsågs jämväl i nämnda förslag, skulle, anfördes det, möjligheterna att erhålla vikarie inom stenografkåren minskas. Det vore därför önskvärt att såsom reserver för de i riksdagen tjänstgörande stenograferna anställdes några stenografer, som avlagt godkänt prov för antagning till riksdagsstenograf, förslagsvis tre stycken. Reservstenograf skulle uppbära ett årsarvode av förslagsvis 1 000 kronor och vara skyldig att vid förfall för de ordinarie stenograferna tjänstgöra för dem. Arvodet skulle utgå oavsett om vederbörande inkallades till tjänstgöring eller icke. Vid tjänstgöring skulle dessutom utgå särskild ersättning, som skulle bestridas av den stenograf, som på grund av förfall vore förhindrad att tjänstgöra.

Kommittén finner nu nämnda anordning lämplig. För att alla tre reservstenograferna skola få tillfälle till träning och ökad erfarenhet är önskvärt att de anlitas i tur och ordning. Med hänsyn till den ökning av arvodena

för stenograferna, som numera skett, synes årsarvodet böra utgå med 1 200 kronor. Kommittén föreslår därför att ett anslag av 3 600 kronor för år beviljas för nu nämnda ändamål.

Justering.

När utskriften av stenogrammet föreligger färdig, skulle respektive talare lämnas tillfälle att granska utskriften. Med hänsyn till nödvändigheten av att manuskripten snarast möjligt översändas till tryckeriet för sättnings påbörjande, kan den tid, som talaren skulle disponera för utskriftens genomläsning, icke sättas till mer än $\frac{1}{2}$ timme. Den mer ingående granskning, som talaren eventuellt skulle vilja ägna sitt anförande, skulle sedermera få ske för det definitiva protokollet.

Å varje nummer av debattprotokollet skulle angivas att det vore ett preliminärt referat av anförandena, varför reservation gjordes för eventuella missförstånd eller skrivfel, samt att den definitiva avfattningen av ledamöternas anföranden komme att publiceras på vanligt sätt i det definitiva protokollet.

Om det preliminära protokollet förses med denna anteckning, synes ingen erinran kunna göras mot att ett anförande publiceras, även om vederbörande talare av någon anledning icke haft tillfälle att dessförinnan genomläsa det. Man torde i stort sett numera vara ense om att det vore till fördel, om pressen snarast möjligt finge tillfälle att komplettera de från pressläktaren upptagna referaten — som av naturliga skäl icke kunna vara fullständiga — med de av riksdagens stenografer gjorda uppteckningarna, även om dessa icke granskats av talaren.

Enligt nu gällande bestämmelser i § 5 i riksdagsstadgan skall protokollet justeras å femte dagen efter den dag, då sammanträde hållits, eller, om sammanträde icke förekommer å femte dagen, vid nästa därefter inträffande sammanträde. På grund härav blir protokollet för t. ex. ett onsdagsplenum justerat vid nästa tisdagsplenum.

Då enligt förevarande förslag utskrifterna till förmiddagsplena skulle bli färdiga redan samma dag och utskrifterna för kvällsplena föreligga under loppet av följande dag, kunde ifrågasättas att justeringen av det definitiva protokollet skulle ske tidigare än nu gäller, exempelvis på tredje dagen efter sammanträdet. Justeringen av protokollet för ett onsdagsplenum skulle alltså ske vid lördagens plenum. Denna anordning skulle emellertid medföra att den för ledamöternas justering utmätta tiden, vad gäller protokollet för ett kvällsplenum, bleve kortare än nu. Med hänsyn härtill har kommittén icke velat ifrågasätta att någon ändring nu göres av ovan nämnda bestämmelse i riksdagsstadgan. Justeringen skulle alltså fortfarande ske på femte dagen efter plenum. Ledamöterna få härigenom avsevärt längre tid på sig för justeringen än vad f. n. är fallet. Sedan någon tids erfarenhet vunnits beträffande debattprotokollets utarbetande, torde frågan om en eventuell förkortning av justeringstiden kunna upptagas till övervägande.

På grund av det nu anförda bör, såsom framgår av det i bilaga 1 intagna förslaget, viss ändring göras av riksdagsstadgans § 5 mom. 2.

För nämnda moment föreslås därjämte en ändring, påkallad av den i det föregående föreslagna omläggningen av stenografernas arbete. Den nya arbetsgången för utskrifternas färdigställande påfordrar dessutom vissa detaljbestämmelser. Det torde icke vara erforderligt att intaga dem i riksdagsstadgan. De kunde lämpligen meddelas i en särskild instruktion för stenograferna.

Med hänsyn till att utgivandet av debattprotokollet bör betraktas såsom en försöksanordning, torde t. v. böra anstå med ytterligare ändringar i riksdagsstadgan och i eventuellt andra författningar.

Debattprotokollets tryckning.

I de länder, där det publiceras ett preliminärt protokoll över parlamentsförhandlingarna, utkommer detta i allmänhet, såvida det icke gäller sena kvällsförhandlingar, redan på morgonen dagen efter förhandlingarna.

Vid de undersökningar, som gjorts av kommittén i frågan om tryckningen av debattprotokollet, har det visat sig att det icke f. n. är möjligt att här få en lika snabb publicering av ett preliminärt protokoll. De två tryckerier, som ombesörja tryckningen av riksdagsprotokollen, kunna trycka tre, högst fyra ark per dag, d. v. s. 48 resp. 64 sidor. Denna tryckeriernas kapacitet, som i och för sig icke kan betecknas såsom obetydlig, är dock icke tillräckligt stor för att — med de långa och sena plena som förekomma i den svenska riksdagen — inom ovan angivna tid få debattprotokollet tryckt. Såsom framgår av de å s. 45 och 46 i bilaga 2 anförda siffrorna, kan sidantalet för protokollen från vissa plenidagar uppgå till mellan 100 och 150 sidor för vardera kammaren. Enbart för ett förmiddagsplenium kan protokollet omfatta 60 å 70 sidor.

I de nu anförda exemplen på protokollens omfattning ingår även stammen. Då denna icke skulle medtagas i debattprotokollet, kan man räkna med att dettas sidantal skulle bli något mindre än i det definitiva protokollet, som nämnda siffror avse. Debattprotokollets omfattning skulle likväl ändock komma att betydligt överstiga de siffror, som här angivits såsom tryckeriernas kapacitet per dag.

På grund av det nu anförda kan debattprotokollet för ett förmiddagsplenium icke föreligga i tryck förrän under loppet av följande dag eller, eventuellt, för ett mer omfattande protokoll under andra dagen efter plenium. För ett kvällsplenium beräknas protokollet ligga färdigt andra dagen efter plenium. För längre kvällsplena torde det icke kunna levereras förrän tredje dagen efter plenium.

Den nu angivna utgivningstakten för protokollet kan emellertid, enligt vad tryckerierna meddelat, föranleda att annat riksdagstryck får stå tillbaka under den tid sättningen av debattprotokollet pågår. En förutsättning för arbetets genomförande är vidare att erforderlig tryckeripersonal kan vara villig att arbeta på övertid.

Utsikter finnas dock för att man under den närmaste tiden skall kunna räkna med förbättrade förhållanden i föreliggande fråga. Enligt vad de båda tryckerierna meddelat vore nämligen avsett att anskaffa en maskinell utrustning för sättning efter en ny metod, benämnd »teletype setter». Denna metod innebure att den text, som skulle tryckas, skulle medelst maskiner, av i stort sett samma konstruktion som skrivmaskiner, perforeras på pappersremсор, som sedan vore avsedda att insättas i en speciell, automatiskt arbetande sättmaskin. Med denna metod skulle enligt preliminära beräkningar ett debattprotokoll för ett förmiddagsplenum kl. 11—17 kunna föreligga i tryck kl. 3 på natten och kunna expedieras till orterna ute i landet med tidningstågen omkring kl. 4.30. För arbetets genomförande i denna snabba takt erfordras övertids- och i viss utsträckning nattarbete. Även här måste således, såsom ett villkor för att angivna tider skola kunna hållas, förutsättas att det blir möjligt att få personal för dessa arbeten.

För perforeringen av remsorna beräknas att det för ett längre plenum skulle erfordras 5 personer för vardera kammarens protokoll, således sammanlagt 10 personer. Arbetet borde lämpligen ske i riksdagshuset, men skulle utföras av tryckeriets personal.

Sedan inom den närmaste tiden en mindre del av den tilltänkta maskinella utrustningen under år 1952 levererats kunde, under förutsättning att riksdagen hade intresse härför, försök enligt nu nämnda metod göras, till en början för den ena kammaren.

Den för den nya metoden anskaffade maskinutrustningen skulle komma till användning även för annat tryck. I första hand hade man därvid tänkt sig det statliga trycket.

En närmare redogörelse för den nya metoden finnes i bilaga 4.

På det förberedande stadium, som planerna på den nya tryckerimetoden befinna sig, är det givetvis icke möjligt att nu taga ställning till frågan om tryckningen av debattprotokollet enligt denna metod. Förhandlingar i frågan torde framdeles få upptagas mellan riksgäldsfullmäktige och tryckerierna i och för utarbetande av eventuella förslag i ämnet.

I det läge tryckerifrågan sålunda nu befinner sig kunde ifrågasättas att man skulle låta bero med utgivningen av debattprotokollet, till dess den nya tryckerimetoden kommit i gång och prövats. Därest det visade sig att det med denna vore möjligt att med tillräcklig snabbhet få debattprotokollet publicerat, skulle dettas utgivning då igångsättas. Kommittén vill emellertid förorda att man redan nu, med de möjligheter till tryckning, som f. n. stå till buds, börjar med debattprotokollets utgivning. Även om utgivningstakten därvid icke blir så snabb, som vore önskvärt, skulle dock debattprotokollets utgivning, som kan ske en eller annan dag efter plenum, innebära ett stort framsteg i jämförelse med nuvarande förhållanden. Genom att redan nu börja med debattprotokollet finge man vidare, innan den snabba tryckningen eventuellt kunde taga vid, tillfälle att pröva och inöva den av kommittén föreslagna nya arbetsgången för stenograferna och den därmed

förenade maskinskrivningen, för vilken fordras en stor personal. Under tiden kunde den nya tryckerimetoden prövas, och om så vore lämpligt, kunde man då efter hand övergå till denna.

Såsom i det föregående omnämnts har kommittén med anledning av de rådande svårigheterna för en snabb tryckning av debattprotokollet övervägt dess utgivning i en medelst stencilering framställd upplaga.

Av de undersökningar och prov, som kommittén låtit utföra, har framgått att en upplaga på 200 exemplar kunde färdigställas i stencil så snabbt att den för ett förmiddagsplenum kl. 11—17 skulle föreligga kl. 22 samma dag. Exemplar skulle vid denna tid tillställas stockholmspressen och för tidningarna i landsorten expedieras med nattågen. För ett kvällsplenum beräknades protokollet föreligga färdigt på aftonen följande dag.

Denna snabba publicering skulle emellertid kunna ske endast under de förutsättningarna att personal i tillräckligt stor omfattning stode till förfogande för stencilskrivningen och att förmiddags- och kvällsplena icke hölles flera dagar i följd.

För stencilskrivningen skulle erfordras för ett längre plenum 7 personer för vardera kammaren eller sammanlagt 14 personer. Med nuvarande stora brist på skicklig maskinskrivningspersonal är emellertid mycket ovisst, om det skulle bli möjligt att få så stor personal som den nu nämnda för det krävande arbetet med stencilskrivningen, särskilt som det samtidigt erfordrades 10 à 12 personer för skrivning efter stenografernas diktamen. I den mån det icke ginge att fylla behovet av maskinskrivningspersonal, bleve debattprotokollet därför försenat eller också finge endast en del av detta expedieras på den programenliga tiden.

Vad vidare angår förutsättningen att plena icke skulle hållas flera dagar i följd, så är det tydligt att så icke kan beräknas bli förhållandet. Under de tider, då plenararbetet är mycket omfattande, särskilt under maj månad, får man räkna med långa plena dag efter dag. Då stencilskrivningen för ett kvällsplenum icke kunde ske förrän dagen efter plenum, skulle därför uppstå en betydande förskjutning och därmed försening i utgivningen av debattprotokollet.

Då det på grund av nu nämnda förhållanden är synnerligen ovisst, om publiceringen i stencil skulle kunna genomföras på ett någorlunda tillfredsställande sätt, har kommittén ansett det vara att föredraga att utgiva debattprotokollet i en tryckt upplaga även om det kan beräknas att denna vid vissa tillfällen icke skulle kunna utkomma så snabbt som en stencilerad upplaga.

För utgivningen i tryck i stället för i stencil tala för övrigt många andra omständigheter.

De stencilerade protokollen skulle sålunda ha blivit mycket omfattande och ohanterliga. Texten på en trycksida motsvaras i stencilskrift av $1\frac{1}{2}$ sida. Av praktiska skäl bör debattprotokollet i stencil skrivas på endast en sida. Ett blad i det tryckta protokollet komme därför att motsvaras av tre blad i det stencilerade. Ett tryckt protokoll på 50 sidor skulle därför i

stencil omfatta 150 sidor. Då protokollen från vissa plena sammanlagt för båda kamrarna kunna uppgå till 200 à 300 sidor, skulle ett stencilerat protokoll för sådana plena alltså fått ett sidantal på 600—900 sidor.

En stencilerad upplaga kunde vidare av tekniska skäl icke lämpligen utgivas i mer än omkring 200 exemplar. Kommittén har beräknat att vid utgivandet av ett tryckt debattprotokoll skulle föreligga behov av en upplaga av 700 exemplar.

Utgivningen av ett protokoll i stencil är slutligen, då protokollet sedermera skall tryckas, ett dubbelarbete, som särskilt under nuvarande förhållanden bör undvikas.

Viss ändring av sammanträdestiderna för plena m. m.

Såsom i det föregående nämnts, har kommittén låtit utarbeta en här bilagd redogörelse för hur arbetet i fråga om sammanträdestider för plena m. m. är ordnat i parlamenten i våra tre nordiska grannländer och i Belgien och Nederländerna. Redogörelsen innehåller dessutom några uppgifter för den svenska riksdagen för år 1950.

Av redogörelsen framgår att parlamenten i nämnda länder i allmänhet ha plena tre à fyra gånger i veckan och att plena därvid begränsas till högst fyra à fem timmar. Under vissa tider, då arbetet är mer forcerat, bli plena längre. De nådde emellertid sällan och för vissa parlament icke någon gång under det år, undersökningen avser, upp till så långa sammanträdestider, som i så stor utsträckning känneteckna den svenska riksdagen. Plenidagar med en sammanträdestid om mer än 8 à 9 timmar voro i nu berörda parlament undantag. Kvällsplena förekommo i vissa parlament icke alls eller endast i något enstaka fall. Där dylika plena höllos i någon större omfattning, pågingo de med undantag för något tillfälle högst tre à fyra timmar.

I den svenska riksdagen hålles däremot, med undantag för mot slutet av sessionerna, i regel endast ett arbetsplenum i veckan. Antalet ärenden, som skola behandlas under plenum, blir därigenom synnerligen stort och sammanträdestiden i regel mycket lång, och kvällsplena förekomma ofta.

Mot sessionernas slut blev, såsom i redogörelsen omtalas, plenararbetet i de främmande parlamenten i likhet med i den svenska riksdagen mer forcerat. Antalet sammanträdestimmar blev under den sista sessionsmånaden därför betydligt större än under föregående månader. Så höga siffror, som den svenska riksdagen i detta avseende har att uppvisa, förekommo dock icke på något annat håll.

På grund av nu anförda förhållanden blevo protokollen i den svenska riksdagen mycket mer omfattande, än vad fallet var i de i redogörelsen omnämnda parlamenten. I den svenska riksdagen hade sålunda under år 1950 Första kammaren 7 protokoll, vart och ett på mer än 100 sidor, och Andra kammaren hade 13 sådana protokoll, medan protokoll av sådan omfattning i

de främmande parlamenten i allmänhet hörde till undantagen. För den svenska riksdagens båda kamrar kom mer än hälften av det sammanlagda antalet protokollsidor under vårsessionen på maj månad. Någon motsvarighet därtill förekom icke inom de andra parlamenten.

Det är givet att, såsom plenararbetet är ordnat i de här nämnda främmande parlamenten, med många och jämförelsevis korta arbetsplena, arbetet med protokollens färdigställande och tryckning blir avsevärt lättare och förutsättningarna för ett snabbt publicerande av protokollen betydligt större än i den svenska riksdagen. I t. ex. den danska riksdagen föreligger det preliminära protokollet i tryck redan dagen efter plenum. Denna snabba publicering underlättas i hög grad av att sammanträdena äro korta. Enligt i undersökningen meddelade siffror pågingo flertalet av Folketingets sammanträden högst fyra timmar. Protokoll på mer än tre ark hörde därför till undantagen. Folketinget hade dock under året lika många plenitimmer som vår andra kammare, och tingets protokoll uppnådde för året samma sidantal som nämnda kammare.

Med en sådan ordning för plenararbetet i den svenska riksdagen som i Folketinget skulle kamrarnas protokoll per plenum icke komma att uppgå till mer än 30 å 40 sidor. Möjligheterna för tryckerierna att få färdigt ett debattprotokoll med detta sidantal till på morgonen dagen efter plenum skulle givetvis vara ojämförligt mycket större än under nuvarande förhållanden. Med de långa plena, som förekomma i den svenska riksdagen, måste man, även om en snabbare tryckerimetod än den nuvarande skulle komma att tillämpas, räkna med att svårigheter komma att uppstå för debattprotokollets snabba publicering. För dettas tryckning förutsattes nämligen som förut nämnts övertids- och nattarbete. Under nuvarande förhållanden är emellertid svårt att få personal för sådant arbete och, i den mån det går att ordna, kommer det att draga stora kostnader.

Så som den svenska riksdagens arbete är organiserat torde det emellertid icke vara möjligt att lägga plenararbetet på samma sätt som i de här nämnda främmande parlamenten. Olikheten mellan å ena sidan den svenska riksdagen och å andra sidan vissa främmande parlament i fråga om antalet plena, deras längd etc. torde nämligen i stor utsträckning bero på olikheter beträffande det förberedande parlamentsarbetet. På grund härav torde stora svårigheter föreligga för en sådan omläggning av plenararbetet, att sammanträden, såsom sker i de utländska parlamenten, skulle hållas tre å fyra gånger i veckan. Genom så ofta återkommande plena i kamrarna skulle utskotten hindras i sitt arbete, och detta skulle därigenom fördröjas.

Kommittén ifrågasätter därför icke någon större ändring i den nuvarande ordningen med i allmänhet endast ett arbetsplenum i veckan fram till maj månad. Kommittén vill emellertid i fråga om sammanträdestiderna för plena förordna följande ändringar, som skulle avsevärt bidra till en lättare och snabbare publicering av protokollen.

Onsdagsplena börja kl. 9 och pågå — med eventuellt ett kort avbrott — till högst kl. 19. Något kvällsplenum skulle alltså icke ifrågakomma. Om så

erfordras, fortsättes plenum följande dag kl. 15. Därest utskotten denna dag började sina sammanträden tidigare, än i allmänhet sker, torde torsdagens eftermiddagsplenum icke komma att avsevärt inkräkta på utskottens arbetstid.

Med denna arbetsordning skulle tryckeriernas arbete med onsdagsprotokollet kunna börja tidigare, än om plenum börjar kl. 11, och det skulle därigenom bli lättare att få protokollet publicerat tidigt följande dag.

Kommittén vill därjämte framhålla önskvärdheten av att för en avlastning av onsdagens plenum svar å interpellationer och frågor avgivas i regel å tisdagsplena och att dessa taga sin början kl. 15. Utskottsarbetet torde även i detta fall böra börja tidigare på dagen än med nuvarande ordning.

Med hänsyn till svårigheten att för lördagseftermiddagar få arbetskraft för maskinskrivningen och för arbetet å tryckerierna är vidare önskvärt att lördagsplena disponeras endast för bordläggningsärenden och liknande ärenden, i vilka debatter icke förekomma.

Under den tid, riksdagsarbetet förlöper med endast ett eller två längre arbetsplena per vecka, såsom under vårsessionen plägar vara fallet till omkring den 10 maj, skulle nu föreslagna ändringar för sammanträdestiderna mycket underlätta arbetet med en snabb publicering av protokollet. För att detta arbete skall kunna ske på ett tillfredsställande sätt under de sista veckorna av vårsessionen måste det förutsättas att långa plena icke, såsom hittills plägat vara fallet, hållas flera dagar i följd.

De många plena under maj månad och därvid i slutet av månaden flera dagar i följd föranledas av det stora antal utskottsutlåtanden, som då inkomma på kamrarnas bord. I sin tur äro dessa en följd av den stora propositionsfloden vid propositionstidens utgång. En minskning av utskottens och kamrarnas arbetsbörda under maj och därmed ett mindre antal långa plena under denna månad kan därför icke ske på annat sätt än genom en jämnare fördelning av propositionsavlämnandet.

Endast med vidtagandet av nämnda åtgärder finnas utsikter för att debattprotokollet skall under senare delen av maj kunna publiceras i den ordning, kommittén tänkt sig.

Kostnaderna.

För de nya olika anordningar, som i det föregående omnämnts, ha kostnaderna per år beräknats till följande.

	Engångs- kostnader kronor	Årliga utgifter kronor
<i>Den mekaniska upptagningen</i>		
Dikteringsmaskiner med tillbehör	16 000	
Personal för skötsel av maskinerna under plena		5 000
Summa	16 000	5 000
<hr/>		
<i>Utskrivning av stenogrammen</i>		
Dikteringsmaskiner med tillbehör	17 000	
Skrivmaskiner och övriga inventarier	7 500	
Personal för maskinskrivningen		15 000
Övrig personal		5 000
Summa	24 500	20 000

Tryckningskostnaderna utgöras huvudsakligen av kostnad för nyanvändning av stil, korrigerings-, ombrytning-, tryckning- och häftning. Då den för debattprotokollet uppsatta texten kommer till användning för det definitiva protokollet, ha några andra sättningskostnader icke beräknats för debattprotokollet än de merkostnader, som skulle uppkomma därigenom att detta till en del skulle sättas å övertid. För det definitiva protokollet utgå nämligen icke några kostnader för övertid utan endast en mindre ersättning för skiftesarbete.

Av de anförda olika slagen av kostnader kunna de för korrigerings- och ombrytning endast uppskattas. Vad angår korrigeringskostnaderna, så bliva deras storlek beroende på i vilken omfattning riksdagens ledamöter vid justeringen av sina anföranden komma att göra ändringar av den i debattprotokollet tryckta texten. I viss mån komma även ombrytningskostnaderna att bli beroende härav.

Ombrytningskostnaderna utgöras emellertid huvudsakligen av de kostnader, som beräknas uppkomma, när stommen sedermera för det definitiva protokollets tryckning skall insättas före resp. efter anförandena. Omflytningarna av texten torde därvid komma att beröra så gott som varje sida.

Nu nämnda ombrytningskostnader skulle undvikas, om stommen kunde insättas redan i debattprotokollet. I de länder, där ett preliminärt protokoll över parlamentsförhandlingarna utgives, är stommen intagen redan i detta protokoll. Stommen är därvid emellertid i regel mycket kortfattad. I allmänhet omfattar den endast en eller annan rad. Till skillnad häremot är stommen i den svenska riksdagens protokoll mycket utförlig och upptar därigenom en icke obetydlig del av protokollet. Om stommen skulle medtagas i debattprotokollet, torde det därför få förutsättas att den, för att hinna utarbetas, måste förkortas högst väsentligt.

Kommittén har icke velat ifrågasätta en sådan förkortning av stommen. I och för nedbringandet av kostnaderna för protokollets framställning i tryck skulle man emellertid kunna tänka sig den anordningen, att det definitiva protokollet finge en sådan uppställning, att stommen uppsattes och trycktes för sig och debatterna för sig, så som dessa ingått i debattprotokollet. I stommen skulle då för varje ärende, i vilket debatt förekommit, talarnas namn angivas och sidhänvisning göres till debattprotokollet för varje talare. Varje nummer av det definitiva protokollet skulle alltså bestå av två delar, bundna i samma häfte, nämligen stomme och debatter.

I riksdagens protokoll för år 1950 beräknas debatttexten omfatta omkring 300 ark. Under förutsättning att det definitiva protokollet finge samma uppställning som för närvarande, beräknas med nu angivna arkantal tryckningskostnaderna för debattprotokollet per år komma att uppgå till 97 920 kronor. Skulle däremot stomme och debatttext ingå såsom två särskilda delar i det definitiva protokollet, beräknas kostnaderna minska med 11 520 kronor per år.

Den här ifrågasatta ändrade uppställningen av det definitiva protokollet skulle alltså, i jämförelse med kostnaderna i övrigt, icke medföra någon större kostnadsminskning. Med hänsyn härtill och till det förhållandet att den nuvarande ordningen, med resp. delar av stommen placerade i sitt sammanhang med debatterna, givetvis erbjuder många fördelar framför en uppdelning på här nämnt sätt, vill kommittén förorda att det definitiva protokollet även efter tillkomsten av debattprotokollet utgives på sätt som hittills.

Kostnaderna för de olika anordningarna skulle alltså bli

	Engångs- kostnader kronor	Årliga utgifter kronor
den mekaniska upptagningen	16 000	5 000
utskrivningen av stenogrammen	24 500	20 000
tryckningen av debattprotokollet		97 920
	Summa 40 500	122 920

Härtill kommer ett belopp av 4 000 kr. per år såsom arvode åt en person, som beräknats erforderlig för ordnandet och ledningen av arbetet med maskinskrivningen samt för övervakandet av utskriftenas behöriga och skyndsamma expedition till tryckerierna. Arvodet skulle utgå per timme. Det är beräknat efter till korrekturläsarna utgående arvode.

I årsarvode till tre reservstenografer har i det föregående föreslagits sammanlagt 3 600 kronor.

Om sistnämnda två belopp, sammanlagt 7 600 kronor, läggas till den förut nämnda summan för årliga utgifter, 122 920 kronor, skulle dessa i allt komma att uppgå till 130 520 kronor eller i runt tal 130 000 kronor.

Uppdrag åt fullmäktige i riksgäldskontoret.

Med hänsyn till att utgivningen av debattprotokollet är ett nytt och omfattande arbete, vars genomförande på ett tillfredsställande sätt, särskilt med nuvarande förhållanden i fråga om tillgången på arbetskraft, kan komma att erbjuda vissa svårigheter, bör utgivningen av debattprotokollet betraktas såsom en försöksanordning. Detta kan även motiveras med de relativt stora kostnader, som utgivningen av debattprotokollet kan komma att medföra. Som förut nämnts kunna vissa av tryckningskostnaderna f. n. endast uppskattas. Först sedan utgivningen pågått någon tid och viss erfarenhet därigenom vunnits, särskilt om korrigerings- och ombrytningskostnaderna, kunna tryckningskostnaderna med större säkerhet beräknas. En mera definitiv ställning till frågan om utgivande av protokollet bör därför bli beroende även på hur kostnaderna för protokollet komma att ställa sig.

Kommittén föreslår att åt fullmäktige i riksgäldskontoret uppdrages att försöksvis under år 1952 utgiva ett debattprotokoll, på sätt kommittén föreslagit. För ordnande av en del detaljfrågor beträffande utgivningen torde fullmäktige därvid få samråda med riksdagens talmän.

Det torde böra tillkomma fullmäktige att bestämma abonnemangspriset å protokollet.

Då utgivningen av debattprotokollet skulle bli en försöksanordning, synes det tills vidare icke vara behövt att i vederbörande författningar införa några bestämmelser om protokollets utgivning.

Sammanfattning.

Kommittén föreslår att, förutom det nuvarande riksdagsprotokollet, som skall utkomma i samma ordning som hittills, skall utgivas ett preliminärt debattprotokoll. Detta skulle återgiva endast anförandena jämte en kortfattad uppgift om kamrarnas beslut i de ärenden, i vilka debatt förekommit.

I och för möjliggörande av en snabb publicering av debattprotokollet skall stenografernas tjänstgöring omläggas. Stenografernas inställelsetider, »pass», skola sålunda avsevärt förkortas, och stenogrammen skola omedelbart efter passets slut överföras till vanlig skrift. Utskrivningen skall därvid efter stenografernas diktamen utföras av särskild maskinskrivningspersonal. I den mån sådan icke står till omedelbart förfogande, skall utskriften neddikteras i dikteringsmaskiner för att sedan utskrivs.

Utskrifterna skola omedelbart efter färdigställandet granskas av vederbörande förste stenograf och sedan under $\frac{1}{2}$ timme hållas resp. talare tillgängliga för genomläsning.

Utskrifterna sändas därefter till tryckerierna för sättning. Tryckta exemplar av debattprotokollet beräknas föreligga färdiga för ett förmiddagsplenum följande dag eller, eventuellt, för ett mer omfattande protokoll under andra dagen efter plenum. För ett kvällsplenum skulle protokollet vara tryckt under andra eller, eventuellt, för ett längre protokoll under tredje dagen efter plenum. Genom införande av en ny sättningsmetod, som f. n. planeras av de tryckerier, som utföra tryckningen av protokollen, finnas emellertid utsikter för att debattprotokollet skall, möjligen redan inom något år, kunna utkomma redan på morgonen dagen efter kamrarnas sammanträde.

Varje exemplar av debattprotokollet skall förses med anteckning om att det är ett preliminärt referat av anförandena, varför reservation göres för eventuella missförstånd eller skrivfel, samt att den slutliga avfattningen av ledamöternas anföranden kommer att publiceras på vanligt sätt i det definitiva protokollet.

Kommittén har låtit utföra en undersökning för vissa parlament i utlandet om sammanträdestider och plenas längd, av vilken framgår att i dessa parlament hållas flera men kortare arbetsplena än i den svenska riksdagen. Detta förhållande bidrager i hög grad till att det i de utländska parlamenten blir lättare att snabbt publicera protokollen. Kommittén finner det önskvärt att även i den svenska riksdagen kunde hållas fler och kortare arbetsplena. Med hänsyn till att en sådan omläggning av plenarbetet skulle verka hindrande på utskottens arbete och detta därigenom fördröjas, har kommittén emellertid stannat för att föreslå endast vissa jämkningar i tiderna för plenas hållande.

På grund av de svårigheter, som till en början kunna uppstå för debattprotokollets regelbundna utgivning, bör denna tills vidare betraktas såsom *en försöksanordning*. Kommittén föreslår därför att fullmäktige i riksgäldskontoret få i uppdrag att under år 1952 försöksvis utgiva ett debattprotokoll, på sätt kommittén föreslagit. Priset vid abonnemang fastställs av riksgäldsfullmäktige.

Kommittén, som gjort ingående undersökningar, grundade bl. a. på i kamrarna verkställda prov, beträffande upptagning på mekanisk väg av anförandena, finner att det stenografiska upptagandet icke ännu kan utbytas mot mekanisk upptagning. Kommittén rekommenderar emellertid att en maskinell utrustning anskaffas för upptagning av de från talarstolen gjorda anförandena, vilket i vissa fall skulle underlätta stenografernas arbete.

Kostnaderna för den snabbare publiceringen av riksdagens protokoll beräknas till 130 000 kronor per år. För anskaffande av dikteringsmaskiner och övrig maskinell utrustning samt vissa inventarier tillkommer en engångsutgift av 40 500 kronor.

F ö r s l a g

till

ändring av § 5 riksdagsstadgan.

Nuvarande lydelse:

Föreslagen lydelse:

§ 5.

Mom. 1. Vid kammares — — — riksdagens kansli.

Mom. 1. Vid kammares — — — riksdagens kansli.

Mom. 2. Yttranden, som ledamöter vid kammares sammanträde avgiva, skola, såvitt ske kan, ordagrant av för sådant ändamål anställda tjänstemän upptecknas och *sist tredje dagen där- efter klockan 10 förmiddagen*, försedd med uppsättarens namnteckning, i två exemplar avlämnas i kammarens kansli, där de till *andra* söckendagen *därefter* klockan 12 middagen böra finnas för genomläsning tillgängliga. Ledamot, som före utgången av nämnda tid justerar sitt yttrande, bör därå göra anteckning om verkställd justering; annan ledamot dock obetaget att påkalla särskild justering därav inför kammaren vid det i 1 mom. omförmälda tillfälle. Har ledamot icke inom stadgad tid justerat sitt yttrande, anses detsamma ändock såsom av honom justerat. Yttrandena böra *därefter ofördröjligen* överlämnas till riksdagens kansli.

Mom. 2. Yttranden, som ledamöter vid kammares sammanträde avgiva, skola, såvitt ske kan, ordagrant av för sådant ändamål anställda tjänstemän upptecknas och *utan dröjsmål*, försedda med uppsättarens namnteckning, i två exemplar avlämnas i kammarens kansli, där de till *femte* söckendagen *efter sammanträdet* klockan 12 middagen böra finnas för genomläsning tillgängliga. Ledamot, som före utgången av nämnda tid justerar sitt yttrande, bör därå göra anteckning om verkställd justering; annan ledamot dock obetaget att påkalla särskild justering därav inför kammaren vid det i 1 mom. omförmälda tillfälle. Har ledamot icke inom stadgad tid justerat sitt yttrande, anses detsamma ändock såsom av honom justerat. Yttrandena böra *därefter ofördröjligen* överlämnas till riksdagens kansli.

Mom. 3. I fråga — — — till riksdagsbiblioteket.

Mom. 3. I fråga — — — till riksdagsbiblioteket.

Några siffror för vissa länders parlament över sammanträdestider för plena, deras längd samt för protokollens omfattning.

Den svenska riksdagens plenararbete är så ordnat att kamrarna, under vårsessionen ända till maj och under höstsessionen fram till december, i allmänhet ha ett s. k. *arbetsplenum* en gång i veckan, i regel om onsdagarna, med början kl. 11. Därvid behandlas huvudsakligen de ärenden, som efter föreskrivna bordläggningar skola bli föremål för kamrarnas beslut. Vid övriga plena, som i regel äro förlagda till tisdagar med början kl. 16 samt till lördagar med början kl. 14, förekomma endast undantagsvis andra ärenden än bordläggning, interpellationer och frågor samt svar å interpellationer och frågor och därmed förenade debatter. Särskilda inslag i plenararbetet äro remissdebatterna, som under vårsessionerna bruka pågå två dagar och under höstsessionerna en dag, med början alla dagar kl. 11.

Under resp. sessions sista månad, maj resp. december, hållas arbetsplena även å andra dagar än å onsdagar. Särskilt under maj förekomma flera arbetsplena varje vecka.

Nu nämnda arbetsordning fram till maj resp. december medför att onsdagsplena, allteftersom utskottsarbetet fortskrider, bli mer och mer långvariga, medan tisdags- och lördagsplena i regel hela tiden äro mycket korta.

Under maj och december bliva flertalet arbetsplena mycket långa, och särskilt under maj är plenararbetet ytterst forcerat.

Den nu relaterade ordningen med endast ett arbetsplenum i veckan förekommer, så vitt känt, i allmänhet icke i främmande länders parlament. Plenararbetet är där mer fördelat på flera dagar i veckan. Den ytterligt stora anhopningen av plenararbetet under en särskild månad, såsom fallet är hos oss, torde vidare, även om en stark forcering under vissa månader förekommer även å andra håll, vara ett särdrag för den svenska riksdagen.

Då frågan om hur plenararbetet är ordnat har stor betydelse för frågan om en snabb publicering av parlamentsprotokollen, skall här — jämte en utförligare redogörelse i ämnet för den svenska riksdagen — för parlamenten i några främmande länder meddelas uppgifter om hur arbetet är ordnat i fråga om sammanträdestider o. d. och hur detta inverkar på protokollens omfattning för de olika plena.

De främmande parlament, för vilka sådana uppgifter lämnas, äro parlamenten i Danmark, Norge, Finland, Belgien och Nederländerna. Framställningen grundar sig på resp. parlaments protokoll för ett arbetsår och avser för de länder, där detta sammanfaller med kalenderåret, år 1950 samt för de länder, där arbetsåret börjar med höstsession, för Danmark och Belgien höstsessionen 1949 och vårsessionen 1950, samt för Nederländerna motsvarande sessioner 1948—1949.

Ehuru redogörelsen omfattar endast ett år, torde den, även om antalet plena och deras längd givetvis växla år från år, få anses typiska för resp. parlament. En genomgång av protokollen för några tidigare år har visat att så i stort sett är fallet. Vad särskilt beträffar plenas förläggning till vissa veckodagar och tiden för plenas början, har det framgått, att vad som anföres för respektive år tillämpats även under åren förut.

Framställningen börjar med en redogörelse för varje land beträffande sessionernas omfattning, sammanträdesdagar, plenas längd o. d. Vissa parlament ha understundom flera plena samma dag, med kortare eller längre uppehåll mellan plena. Sålunda hållas t. ex. i Danmark ofta flera plena samma dag, med i regel mycket korta pauser emellan, i och för de föreskrivna, upprepade handläggningarna av visst ärende, innan detta får slutligt avgöras. I dylika fall har tiden för dessa plena här sammanslagits och denna tid benämnts *plenidag*.

Sverige.

(1950)

Vårsession 10 jan.—31 maj; höstsession 17 okt.—13 dec. Sammanlagd sessionstid 6 månader, 20 dagar.

Under arbetsåret uppgick för första kammaren antalet plenitimmor sammanlagt till 216, fördelade på 90 plenidagar. För andra kammaren voro motsvarande siffror 294 och 92.

Med undantag för remissdebatten, som hölls den 19 och 20 januari, förekommo under januari endast några korta plena. Remissdebatten pågick i första kammaren första dagen 10 1/2 timmar och andra dagen 5 timmar. För andra kammaren voro motsvarande tider 10 resp. 8 timmar.

Onsdagarnas arbetsplena började i mitten av februari och pågingo då högst 2 å 3 timmar, men fr. o. m. slutet av februari utsträcktes tiden till 4 å 5 timmar. I slutet av mars blev arbetet så omfattande att kamrarna började med kvällsplena. Under veckorna fram till början av maj kommo plena därmed att i första kammaren pågå 7—8 timmar och en gång över 12 timmar. I andra kammaren varierade tiden mellan 7 och 11 timmar och två gånger inträffade i denna kammare att plenum måste fortsättas under torsdagen, båda gångerna 6 å 7 timmar.

Tisdags- och lördagsplena voro fram till början av maj i båda kamrarna mycket korta med ett undantag för första kammaren, som hade ett lördagsplenum, som pågick något över 2 timmar för besvarande av interpellationer. I övrigt varade dessa plena i båda kamrarna i regel endast några få minuter, med undantag för några plena i andra kammaren, som något överskredo 1 timme.

Plenidagarnas längd under tiden fram t. o. m. utgången av april framgår av nedanstående sammanställning.

	Antal plenidagar	
	F. K.	A. K.
högst 1 timme	35	31
därav högst 15 min.	(27)	(21)
över 1 timme	—	4
över 2 timmar	12	13
Summa	47	48

Det stora antalet plenidagar, som upptaga endast några få minuter, är något för den svenska riksdagen karakteristiskt, som i stort sett saknar sin motsvarighet hos övriga, här i det följande omnämnda parlament.

Under maj måste kamrarna helt frångå ordningen med arbetsplena endast under onsdagar. Första kammaren sammanträdde sålunda under denna månad 19 dagar och andra kammaren 20 dagar. Därvid höllos i första kammaren arbetsplena under 11 dagar, varvid fem gånger plenum fortsattes på kvällen. Vid ett par tillfällen pågick plenum över 13 timmar. Andra kammaren hade 12 arbetsplena, av vilka 9 pågingo även på kvällen. Den längsta plenidagen där blev över 12 timmar. De plena, som här icke benämnas arbetsplena, upptogs huvudsakligen av svar på interpellationer och pågingo en eller annan timme, med undantag för ett sådant plenum i andra kammaren, som varade 7 timmar.

Under höstsessionen förlöpte arbetet på samma sätt som under vårsessionen, dock med den skillnaden att onsdagsplena redan från början, med något undantag för första kammaren, blevo ganska långa. Under december höllos 8 plena. Sista plenum var den 13 december. Under höstsessionen förekommo i båda kamrarna kvällsplena tre gånger. Första kammarens längsta plenidag var nära 11 timmar, andra kammarens 14 timmar.

I höstsessionens nu nämnda plena är inräknad remissdebatten den 25 oktober, som i första kammaren pågick 9 timmar och i andra kammaren 11 $\frac{1}{2}$ timmar.

Det nu anförda belyses i detalj av här bilagda tabeller 1 och 2, i vilka finnas förtecknade alla plenidagar för resp. kammare, då plenum pågått *mer än 2 timmar*. Där finnas sålunda jämte remissdebatterna huvudsakligen upptagna arbetsplena.

Antalet i bilagorna upptagna plenidagar äro för första kammaren 30 och för andra kammaren 36. Antalet samtliga plenidagar under året var för första kammaren 90 och för andra kammaren 92. Ehuru de i bilagorna redovisade plenidagarna sålunda icke utgöra mer än $\frac{1}{3}$ av hela antalet plenidagar, så representera de i själva verket så gott som hela plenarbetet under år 1950. Antalet plenitimmar var nämligen under hela året för första kammaren 216, av vilka på här ifrågavarande arbetsplena (och remissdebatter) kommo icke mindre än 201 timmar. För andra kammaren äro motsvarande siffror 294 och 273. I procent uttryckt blir det för vardera kammaren 93 % av hela den sammanlagda plenitiden, som nu ifrågavarande arbetsplena o. d. upptogo.

Om man plockar ur de plenidagar, under vilka plena pågingo *mer än 5 timmar*, framträder än tydligare, hur plenarbetet är begränsat till ett litet antal plenidagar. I första kammaren hade man 19 plenidagar om mer än 5 timmars plenum. Den sammanlagda tiden för dem blev 161 timmar av hela riksdagstidens 216 timmar i plenum. I andra kammaren hade man 26 plenidagar om mer än 5 timmar. På dessa 26 dagar kommo 236 timmar av samtliga 294 timmar.

Av särskilt intresse äro siffrorna för den arbetstyngda månaden maj. Under denna hade första kammaren 85 plenitimmar och andra kammaren 117. Då första kammaren under hela vårsessionen hade sammanlagt 163 och andra kammaren 224 plenitimmar, kom sålunda i vardera kammaren mer än hälften av plenitiden under vårsessionen på maj.

Kamrarnas protokoll återspegla den nu nämnda arbetsgången för riksdagen. Protokollen för onsdagsplena och för arbetsplena under andra veckodagar, samt för remissdebatterna, bli av betydande omfattning.

I de ovan nämnda tabellerna 1 och 2 har sidantalet angivits för varje

plenidag: i en spalt finnes sidantalet för de plenidagar, som omfatta högst 5 timmar, och i en annan spalt angives sidantalet för plenidagar om mer än 5 timmar. För den första gruppen stannar sidantalet vid måttliga siffror. De överstiga per plenidag i regel icke 50 sidor. För plenidagarna om mer än 5 timmar överskrides däremot ofta 100-talet sidor, och någon gång närmar man sig, eller når upp till, 150 sidor för en plenidag. Om man frånräknar protokollen från remissdebatterna den 19 januari och den 25 oktober, vilka plena ju äro av särskild natur, hade första kammaren 6 protokoll över 100 sidor och andra kammaren 11 sådana protokoll.

I nedanstående sammanställning finnas några siffror, som belysa protokollens omfattning.

	A n t a l s i d o r.		
	F. K.	A. K.	Tillsammans
Hela riksdagsåret	2 435	3 404	5 839
Vårssessionen	1 856	2 593	4 449
därav maj	944	1 331	2 375
Höstsessionen	579	811	1 390
Plena över 2 timmar	2 139	3 004	5 143
därav plena över 5 timmar	1 698	2 581	4 279

Av nu anförda siffror äro de för maj av särskilt intresse. De visa att för båda kamrarna kom under vårssessionen mer än hälften av sidantalet på maj månad.

Danmark.

(1949/50)

Höstsession 4 okt.—16 dec. 1949; vårssession 17 jan.—26 maj och höstsession 8—9 aug. 1950, då riksdagen upplöstes för nyval. Sammanlagd sessionstid 6 månader, 25 dagar.

Av danska riksdagens två kamrar, Landstinget och Folketinget, hade under nu ifrågavarande riksdag Landstinget sammanlagt 82 plenitimmar, fördelade på 71 dagar. Folketinget hade 107 plenidagar, om sammanlagt 297 timmar. Då detta senare ting i nu nämnda hänseenden sålunda är mer jämförligt med den svenska riksdagen, beröres här endast Folketinget.

Folketinget sammanträdde i regel tisdag, onsdag, torsdag och fredag. På tisdagarna började man i allmänhet kl. 13.30 och övriga dagar kl. 13.

Från denna regel gjordes under höstsessionen intet annat undantag än att tiden för plenums början jämkades ett par gånger. I allmänhet pågick plenum omkring 3 timmar. Den längsta plenidagen var 4 timmar 51 min. Endast ett kvällsplenum förekom.

Under vårssessionen sammanträdde man, utom å de nämnda dagarna, ett par gånger även å måndagar och lördagar. Några gånger började man plenum klockan 10. Innan man kom till den mest arbetstyngda månaden — maj månad — hade man endast två gånger haft sammanträden över 5 timmar. Den 1 mars höll man sålunda på i 6 timmar och den 29 mars i 7 timmar. Men i allmänhet omfattade plenidagen icke mer än 3 timmar.

Under maj sammanträdde tinget 16 dagar. Med undantag för en gång, då det arbetade 12 timmar, steg plenitiden icke någon dag över 7 timmar 10 min.

Under vårssessionen förekommo 4 kvällsplena, därav 3 under maj.

Norge.

(1950)

Vårsession 11 jan.—1 juli; extra session 15—23 sept.; höstsession 30 okt.—14 dec. Sammanlagd sessionstid 7 månader, 16 dagar.

Sammanlagda antalet plenitimmor var för Stortinget 308, fördelade på 89 plenidagar.

Stortinget sammanträdde två å tre gånger i veckan, i regel onsdagar och därjämte i allmänhet tisdagar och torsdagar. Men även å andra dagar förekommo plena.

Förmiddagsplenium började i regel kl. 10 och pågick högst till omkring kl. 15. Om kvällsplenium hölls, började det kl. 18. I allmänhet höll man då icke på längre än till omkring kl. 22. Två gånger överskred man kl. 23. Det senaste man slutade var kl. 0.05. Detta var den längsta plenidagen, 10 timmar 50 min. Man hade då haft plenium kl. 10.20—15.05 och 18—0.05.

För behandling av vissa ärenden, som icke komma under Stortingets handläggning, är detta uppdelat på två mindre ting, Odelstinget och Lagtinget. Av Stortingets ledamöter sitta 112 även i Odelstinget och de övriga 38 även i Lagtinget.

Odelstinget hade under ifrågavarande år 32 plenidagar om sammanlagt 77 timmar och Lagtinget 19 plenidagar med en sammanlagd tid av 28 timmar. De flesta plena höllos under förmiddagarna. Odelstinget hade fyra kvällsplena, av vilka ett slutade kl. 24.00. Den längsta sammanträdestiden för detta ting var 10 timmar, 50 min. Lagtinget hade ett kvällsplenium. Den längsta sammanträdesdagen för detta ting var 5 1/2 timmar.

Finland.

(1950)

Vårsession 1 febr.—22 juni; höstsession 24 aug.—21 dec. Sammanlagd sessionstid 8 månader, 21 dagar.

För finska riksdagen var sammanlagda antalet plenitimmor 287, fördelade på 88 plenidagar.

Plenium hölls tisdagar och fredagar, ofta även å onsdagar, samt vid större arbetsanhopning även å andra dagar, dock endast undantagsvis måndagar och lördagar.

Plenium började i allmänhet kl. 14 och pågick i regel icke mer än 3 å 4 timmar. Ända fram till den 12 dec. hade plenitiden icke mer än några få gånger överskridit 5 timmar, men därvid icke 7 timmar.

Från och med den 12 dec. höll man emellertid, inför riksdagens förestående avslutning, fem längre plena, av vilka det längsta pågick 12 timmar.

Kvällsplena slutade i allmänhet omkring kl. 21. Före den 12 dec. hade man endast fyra gånger slutat plenium senare än kl. 22. Det senaste var då kl. 23.30. Fr. o. m. den 12 dec. hade man fem kvällsplena. De pågingo till midnatt eller längre. Det längsta slutade kl. 3.15.

Belgien.

(1949/50)

Höstsession 8 nov.—22 dec. 1949; vårsession 10 jan.—9 mars 1950. Parlamentet upplöstes för nyval. Sammanlagd sessionstid 3 månader, 16 dagar.

Antalet plenitimmor var för Senaten under ovannämnda tid 108, fördelade på 33 plenidagar. För Representantkammaren voro motsvarande siffror 162 och 38.

Senaten sammanträdde tisdagar och onsdagar och ibland även torsdagar. Något plenum på andra veckodagar förekom icke. Plenum började kl. 14 och var i regel slut omkring kl. 17. Det längsta plenum varade till kl. 18.30, d. v. s. 4 $\frac{1}{2}$ timmar. Kvällsplenum hölls sålunda icke någon gång.

Representantkammaren höll likaledes plena tisdagar och onsdagar samt i regel även torsdagar. Två gånger sammanträdde man dessutom även på fredagarna. Plena började även här kl. 14. Härifrån gjordes endast två undantag, i det att man en gång började en timme senare och en gång kl. 10. I sistnämnda fall tog man rast från kl. 12.30 till 14 och fortsatte sedan till kl. 20. Det var kammarens längsta plenidag, 8 $\frac{1}{2}$ timmar. Det senaste, man eljest slutade, var kl. 19.30. Då hade plenum pågått 5 $\frac{1}{2}$ timmar. Kvällsplena, i annan omfattning än nu sagts, förekommo icke.

Nederländerna.

(1948/49)

Höstsession 21 sept.—22 dec. 1948; vårsession 4 jan.—7 sept. 1949. Sammanlagd sessionstid 11 månader, 7 dagar.

Första kammaren hade 186 plenitimmor, fördelade på 50 plenidagar, för andra kammaren voro motsvarande siffror 385 och 72. Andra kammaren hade dessutom 2 plenidagar, för vilka protokollet icke anger sammanträdestidens längd.

Plena hölls i båda kamrarna tisdagar, onsdagar och torsdagar samt i andra kammaren i regel även fredagar. Andra veckodagar förekommo endast två gånger, nämligen då andra kammaren höll plenum måndagar.

Första kammaren började i regel sina plena kl. 13.30 men ofta dock redan kl. 11. Började plenum kl. 11, tog man en rast på 30—50 minuter. Andra kammaren började med något undantag sina plena kl. 13.

Kamrarna slutade sina förmiddagsplena, första kammaren omkring kl. 18 och andra kammaren någon halvtimme senare.

Kvällsplena förekommo ett tiotal gånger i första kammaren och ett tjugotal gånger i andra kammaren. Dessa plena började i båda kamrarna kl. 20. (När kvällsplenum skulle hållas, avbröts förmiddagsplenum senast kl. 18, i regel tidigare.) I första kammaren pågick kvällsplenum icke längre än 2 à 3 timmar. I andra kammaren höll man på något längre, vanligen 3 à 4 timmar. Någon gång kunde kvällsplenum pågå över 5 timmar. Det senaste, man slutade, var en gång kl. 1.47 på natten. Den längsta arbetsdagen var 10 $\frac{1}{2}$ timmar.

Plenidagarnas fördelning efter deras längd.

I tabell A. äro plenidagarna fördelade i grupper efter det antal timmar, som plenum pågått per dag.

Tabell A. Antal plenidagar.

Timmar	Sverige		Danmark		Norge		Finland	Belgien	Nederländerna		
	F. K.	A. K.	Landstinget	Folketinget	Stortinget	Odelstinget	Lagtinget	Senaten	Re- presentant- kammaren	1a kam.	2dra kam.
högst 1	58 ¹	48 ²	40	15	21	15	10	18	1	9	1
över 1—2	2	8	23	26	17	3	3	11	1	6	3
2—3	3	3	4	26	13	5	3	16	7	3	4
3—4	2	2	2	21	10	3	2	14	23	10	5
4—5	6	5		9	6			14	1	20	8
5—6	5	1	1	3	4	2	1	6	4	10	14
6—7	3	5	1	5		1		4		5	5
7—8	3	4		1	7	1		1		2	10
8—9		3			5	1			1	1	7
9—10	2	2			4						1
10—11	3	6			2	1		3			1
11—12		2									
12—13	1	2		1				1			
13—14	2	1									
Summa plenidagar	90	92	71	107	89	32	19	88	33	38	50
Antal plenitimmer	216	294	82	297	308	77	28	287	108	162	186
Antal ledamöter	150	230	76	150	150	112	38	200	167	202	50

Av tabellen framgår att Sverige kommer i första rummet, när det gäller långa plenidagar. Närmast följer Nederländerna, där särskilt andra kammaren hade ett stort antal långa plenidagar. Antalet dagar med en längd över 7 timmar var där sammanlagt 19, medan vår andra kammare kom upp till 20. Vid denna jämförelse bör man emellertid taga hänsyn till att den nederländska andra kammaren sammanlagt hade 385 plenitimmer, medan vår andra kammares timantal stannade vid 294. I fråga om *mycket* långa plena kommer den svenska andra kammaren betydligt före den nederländska. Den förra hade sålunda 13 plenidagar om mer än 9 timmar, medan den senare hade endast 2 sådana dagar av vilka den ena kom i gruppen 9—10 timmar och den andra i gruppen 10—11 timmar. I dessa grupper hade vår andra kammare 2 resp. 6 dagar och dessutom 5 dagar, som i längd varierade mellan 11 och 14 timmar.

I fråga om antalet plenidagar över 9 timmar följes vår andra kammare närmast av medkammaren, som hade 8 sådana plena.

I övrigt framgår av tabellen att det i Danmark, Finland och Belgien hörde till undantagen att någon plenidag översteg 7 timmar. I Danmark inträffade detta två gånger i Folketinget, som sammanlagt hade icke mindre än 107

¹ därav 45 plenidagar om högst 15 min.

² ” 31 ” ” ” 15 ”

³ dessutom 2 plenidagar, för vilkas längd uppgift saknas.

plenidagar. I Finland voro av 88 plenidagar endast 5 längre än 7 timmar. I Belgien var det endast Representantkammaren, som en gång överskred 7-timmarsgränsen.

Att antalet långa plenidagar i nu nämnda tre länder blev så litet, torde förklaras av att man där hade ett stort antal medellånga plena, plena över 1 till 5 timmar.

Detta gäller även Norge. Stortinget kom visserligen upp till ett ganska stort antal långa plenidagar, men antalet plenidagar i grupperna 1—5 timmar är ändock mycket betydande.

Den svenska riksdagen och även det nederländska parlamentet hade där- emot, såsom framgår av nedanstående sammanställning, i jämförelse med parlamenten i övriga här berörda länder ett relativt stort antal plenidagar över 5 timmar.

	Antal plenidagar med en längd av	
	1—5 timmar	över 5 timmar
Sverige, första kammaren	13	19
andra »	18	26
Danmark, landstinget	29	2
folketinget	82	10
Norge, stortinget	46	22
Finland	55	15
Belgien, senaten	32	—
representantkammaren	33	5
Nederländerna, första kammaren	23	18
andra »	33	38

Man ser av tabellen att det endast var i den svenska riksdagen och i den nederländska andra kammaren, som antalet plena över 5 timmar voro fler än antalet plena över 1—5 timmar. Relativt sett var emellertid skillnaden mellan de två grupperna betydligt större för den svenska riksdagen än för den nederländska andra kammaren.

Plenitimmarnas fördelning på olika månader.

I tabell B lämnas en redogörelse för hur plenitimmarna fördela sig på de olika månaderna. För de parlament, där arbetsåret sammanfaller med kalenderåret, börjar tabellen med januari, och för de parlament, som begynna arbetet med höstsession, börjar tabellen med september.

För några av länderna visar tabellen — med undantag för en eller annan månad, som har ett större antal timmar — en ganska jämn fördelning av tiden på de olika månaderna.

För Sverige äro månadssiffrorna högst under vårsessionens sista månad, maj, då första kammaren kom upp till 85 timmar och andra kammaren till 117 timmar. En så hög månadssiffra, som den för vår andra kammare, förekommer icke hos något av de övriga, i tabellen redovisade parlamenten.

Även i Danmark var maj vårsessionens sista månad. Tingen kommo då upp till maximisiffrorna för året 28 resp. 72 timmar. Anmärkningsvärd för Danmark är den jämna fördelningen av timmarna för övriga månader och särskilt då för Folketinget.

I Norge slutade vårsessionen den 1 juli. Juni månad blev särskilt arbets- tyngd. För att få en riktig bild av parlamentets arbete under denna månad,

bör man till Stortingets 83 timmar lägga Odelstingets 24 timmar. Flertalet stortingsmän sitta nämligen, som förut nämnts, även i Odelstinget. Den sammanlagda siffran för de båda tingen var 107 timmar, en siffra, som kommer ganska nära den nyss nämnda för vår andra kammare.

Tabell B. Antal plenitimmer under de olika månaderna.

	Sverige		Norge		Finland		Danmark		Belgien		Nederländerna	
	F. K.	A. K.	Stortinget				Landstinget	Folketinget	Senaten	Re- presentant- kammaren	1a kam.	2dra kam.
jan.	18	22	13									18
febr.	10	11	25	7			3	38			6	9
mars	29	43	44	16			9	38	3	14	7	77
april	21	31	27	28			8	22	23	30	3	72
maj	85	117	47	24			3	17	31	54	5	47
juni			83	36			8	24	40	44	4	48
juli			3				15	45	11	20	67	9
aug.				5			7	27			19	11
sept.			8	36			28	72			25	16
okt.	9	12		26							19	22
nov.	19	29	22	33							14	47
dec.	25	29	36	76			1	14			9	9
											6	

A nm. För Norge äro Odelstinget och Lagtinget icke medtagna i tabellen. Odelstinget sammanträdde under juni 24 timmar, under november 19 och under december 25 timmar. Lagtingets plenitid uppgick under juni till 9 och under december till 12 timmar. Under övriga månader var sammanträdestiden för dessa ting endast en eller annan timme.

I Norge hade man dessutom i höstsessionens sista månad, december, en mycket arbetsfylld tid. Sammanlagt för Stortinget och Odelstinget blev timantalet under december 61 timmar. Antalet plenitimmer där blev alltså under december betydligt fler än för den svenska riksdagen under samma månad. Sessionerna slutade i det närmaste samtidigt, i Sverige den 13 och i Norge den 14 december.

Vad vidare beträffar Belgien och Nederländerna, så ser man av tabellen att arbetet i Belgien var ganska jämnt fördelat över de olika månaderna. Det högsta antalet plenitimmer var där 54, till vilket antal Representantkammaren kom upp under januari. I Nederländerna hade första kammaren under höstmånaderna ett mycket litet antal plenitimmer. Under vårsessionen var arbetet mer betydande. Det högsta antalet plenitimmer var under mars, 67 timmar. För andra kammaren var däremot höstsessionen den mest arbetsfyllda. Under november kom man då upp till maximisiffran per månad, 77 timmar.

Protokollens omfattning.

I nedanstående sammanställning lämnas uppgift om protokollens omfattning för de olika parlamenten under det här behandlade arbetsåret. Då tryckets format är olika för alla parlamenten — det svenska formatet är det minsta — och i vissa fall även stilsorterna olika, kan man icke utan

vidare jämföra siffrorna. För de främmande parlamenten lämnas därför, jämte uppgift om det faktiska sidantalet, även uppgift om det ungefärliga sidantal, som protokollen skulle ha haft, om de tryckts i det svenska formatet och med dess stilsort.

	faktiska antalet sidor	motsvarande i det svenska formatet antal sidor
Sverige, första kammaren	2 435	2 435
andra	3 404	3 404
Danmark, landstinget	767	1 000
folketinget	2 728	3 400
Norge, stortinget 2 424, odelstinget 640, lagtinget 193, till- sammans	3 257	4 700
Finland	2 871	3 400
Belgien, senaten	590	1 400
representantkammaren	874	2 000
Nederländerna, första kammaren	839	2 100
andra	1 856	4 700

Av de särskilda kamrarna uppvisa den nederländska andra kammaren samt det norska parlamentet, om man betraktar dettas tre ting såsom en kammare, den högsta siffran, 4 700 sidor i det svenska formatet. För Stortinget ensamt skulle dess sidantal i nämnda format motsvara ungefär 3 500 sidor.

I tredje rummet komma den svenska andra kammaren, det danska folkettinget och Finlands riksdag. Här efter följa den svenska första kammaren och övriga kammare i de olika länderna.

Om man för de parlament, som ha två kamrar, lägger tillsammans siffrorna för de två kamrarna, får man med användande av siffrorna för det svenska formatet följande.

Antal sidor i pleniprotokollen för de olika parlamenten under arbetsåret.

Nederländerna	6 800	Danmark	4 400
Sverige	5 839	Finland	3 400
Norge	4 700	Belgien ¹	3 400

Av de nu anförda siffrorna framgår att Sverige av de här behandlade länderna tillhör dem, som kom upp till det högsta sammanlagda antalet sidor under året.

Under nedan angivna månader fingo protokollen det största sidantalet, i förekommande fall sammanlagt för båda kamrarna. Sidantalet anges för varje land med användande av siffrorna för det svenska formatet.

A n t a l s i d o r.

Sverige, maj	2 375	Belgien, jan.	1 000
Norge, juni	1 341	Nederländerna, nov.	1 000
Danmark, maj	1 150	Finland, dec.	750

¹ Såsom i det föregående omnämnts upplöstes det belgiska parlamentet under arbetsåret, varför plena icke pågingo längre än t. o. m. den 3 mars. Under vanliga förhållanden brukar parlamentet arbeta till hösten. Så var t. ex. fallet under åren 1946/47 och 1947/48, då man slutade i augusti 1947 resp. november 1948. Sammanlagda sidantalet för protokollen under resp. år blev då givetvis mycket större.

De anförda siffrorna visa att intet annat parlament under sin mest arbetsfyllda månad nådde så höga siffror för pleniprotokollet som den svenska riksdagen. Sidantalet var för denna över 1 000 sidor större än för det närmast därefter följande parlamentet.

Att månadssiffran för Nederländerna, som dock, sammanlagt för de båda kamrarna, har de högsta års-siffrorna för protokollet, icke blev högre än den nu anförda, beror därpå att arbetsmaxima för de olika kamrarna icke infalla under samma månad. Såsom framgår av den förut anförda tabellen B., förhåller det sig i Nederländerna så att under de månader, som den ena kammaren har många och långa plena, har den andra kammaren få och, i regel, korta plena.

De längsta protokollen.

Nedanstående sammanställning visar, hur de parlamentsprotokoll, som överstiga 50 sidor, fördela sig på olika storleksgrupper.

	A n t a l p r o t o k o l l			
	Över 50—75 sid.	76—100 sid.	101—125 sid.	126—150 sid.
Sverige, första kammaren	12	3	4	3
andra »	7	7	8	5
Danmark, landstinget	2			
folketinget	7	4		1
Norge, stortinget	10	11	6	
odelstinget	3	2	1	1
lagtinget	1			
Finland	10	4	2	
Belgien, senaten	1			
repres. kammaren	13		1	
Nederländerna, första kammaren ..	16	2		
andra » ..	27	17	3	

Enligt ovanstående kom i fråga om långa protokoll den svenska riksdagen i främsta rummet. Protokoll över 125 sidor förekom i det danska folketinget en gång och i det norska odelstinget likaledes en gång. I övriga parlament överskred man icke någon gång nämnda siffra. Protokoll över 100—125 sidor hade man sju gånger i det norska parlamentet. I övriga parlament hände detta endast undantagsvis. Anmärkningsvärt är att den nederländska andra kammaren, som uppvisar ett så stort antal långa protokoll, endast tre gånger hade protokoll över 100 sidor.

I de länder med tvåkammerssystem, där båda kamrarna samma dag ha långa plena, kan protokollens sammanlagda sidantal för båda kamrarna nå upp till höga siffror. *De tre högsta sidantalen* i sådant hänseende anföras här nedan. För det norska parlamentet avse siffrorna de tre tingen tillsammans.

Sverige: 257, 270 och 290.
Danmark: 100, 120 och 210.
Norge: 125, 145 och 150.

Belgien: 105, 110 och 145.
Nederländerna: 140, 150 och 155.

Man ser av de nu anförda siffrorna, att det i de främmande parlamenten endast någon enstaka gång hände, att de sammanlagda siffrorna för de båda kamrarna kommo upp till eller överskredo 150 sidor.

Såsom framgår av siffrorna i tabellerna 1 och 2, inträffade det däremot i den svenska riksdagen fyra plenidagar, att kamrarnas protokoll sammanlagt uppgingo till mellan 150 och 200 sidor, och nio plenidagar, att sidantalet översteg 200 sidor.

Tabell 1.

Sverige.

Plena i första kammaren under 1950 års riksdag, vilka pågått mer än 2 timmar.

D a g	Antal tim. min.	d ä r a v			Antal sidor för plenum, som pågått	
		fm-pl. tim. min.	kvällspl. tim. min.		2—5 tim.	över 5 tim.
Jan.						
19 to	10.37	6.14	4.23			101
20 f	4.55	4.55		53		
Febr.						
15 o	2.20	2.20		24		
18 l	2.16	2.16		28		
22 o	4.05	4.05		43		
Mars						
1 o	3.14	3.14		36		
8 o	3.05	3.05		33		
15 o	6.53	6.53				71
22 o	7.13	6.05	1.08			80
29 o	7.25	6.06	1.19			83
April						
19 o	12.23	6.15	6.08			138
26 o	6.27	6.27				66
Maj						
3 o	10.29	6.07	4.22			105
10 o	13.19	6.18	7.01			143
13 l	4.54	4.54		53		
17 o	13.50	6.16	7.34			150
20 l	9.18	6.14	3.04			107
22 m	2.10	2.10		29		
23 ti	5.52	3.10	2.42			64
24 o	4.18	4.18		47		
25 to	4.48	4.48		52		
26 f	7.03	7.03				73
30 ti	5.59	5.59				66
Okt.						
25 o	9.05	6.01	3.04			83
Nov.						
15 o	6.52	6.52				74
22 o	4.13	4.13		43		
29 o	5.52	5.52				60
Dec.						
6 o	10.37	6.16	4.21			106
7 to	5.40	2.57	2.43			64
9 l	5.49	5.49				64

Sverige.

Plena i andra kammaren under 1950 års riksdag, vilka pågått mer än 2 timmar.

D a g	Antal tim. min.	d ä r a v		Antal sidor för plenum, som pågått	
		fm-pl. tim. min.	kvällspl. tim. min.	2—5 tim.	över 5 tim.
Jan.					
19 to	10.12	6.08	4.04		111
20 f	8.19	6.28	1.51		93
Febr.					
8 o	2.50	2.50		38	
22 o	4.54	4.54		53	
Mars					
1 o	5.44	5.44			61
8 o	4.14	4.14		42	
15 o	3.40	3.40		39	
22 o	10.18	6.12	4.06		117
23 to	7.13	3.25	3.48		74
29 o	9.50	5.56	3.54		100
April					
19 o	10.47	6.23	4.24		119
20 to	6.34	2.03	4.31		69
26 o	10.32	6.44	3.48		119
Maj					
3 o	10.59	6.24	4.35		116
5 f	7.31	7.31			81
10 o	11.23	6.20	5.03		127
12 f	8.50	8.50			101
13 l	4.01	4.01		46	
17 o	12.22	6.18	6.04		140
20 l	10.02	5.52	4.10		108
22 m	2.58	2.58		44	
23 ti	6.13	2.53	3.20		66
24 o	8.54	6.26	2.28		100
25 to	6.03	6.03			67
26 f	9.06	7.06	2		102
27 l	7.07	7.07			81
30 ti	6.03	6.03			69
Okt.					
25 o	11.37	6.10	5.27		126
Nov.					
15 o	12.28	6.23	6.05		138
22 o	7.13	7.13			79
29 o	6.38	6.38			77
Dec.					
6 o	13.56	5.57	7.59		140
7 to	4.17	4.17		49	
8 f	3.04	3.04		35	
9 l	4.15	4.15		48	
12 ti	2.08	2.08		29	

Stenografernas och förste stenografernas arbete.

I.

Stenografernas arbete omfattar följande moment:

1) Förberedelse genom studium av de ärenden som väntas bli föremål för debatt.

2) Stenograferingen i kammaren (efter uppgjort schema).

3) »Delning» med parkamraten — d. v. s. överenskommelse mellan de båda stenograferna i paret om vilken del av det under inställelsen stenograferade som var och en skall skriva ut — samt i regel kollationering (motläsning) av stenogrammen. Emellanåt förekommer även kollationering med vederbörande förste stenograf, exempelvis då korta och snabba repliker växlas mellan talare som yttra sig från sina platser på skilda håll i plenisalen.

Motläsningen kan i vissa fall ersättas med utbyte av stenogrammen, så att vardera stenografen får parkamratens stenogram för den del av inställelsen han skall skriva ut.

4) Bearbetning och redigering av stenogrammen före utskrivningen, kontroll av citat, skriftligt avfattade yrkanden etc.

5) Utskrivning av stenogrammet, i regel genom diktamen på en skrivbyrå eller för en maskinskriverska, som särskilt anlitas av vederbörande stenograf. I en del fall utskrivna stenograferna själva stenogrammen på maskin. Det har också förekommit, att vederbörande stenograf dikterat i diktafon, varefter det dikterade utskrivits av maskinskriverska.

6) Genomläsning och korrigerings av utskriften.

II.

Förste stenografernas arbete omfattar följande moment:

1) och 2) = stenografernas.

3) Då så erfordras, kollationering med stenograferna och resonemang med dem rörande utskrivningen.

4) Paginering och hophäftning av anförandena, varvid tillses att »skarvarna» gå ihop — varje förste stenograf har i regel efter var inställelse att ta hand om fyra olika stenografers utskrifter.

5) Kontrollgenomgång och revidering av stenografernas utskrifter (i andra länder är den gängse benämningen på motsvarande funktionärer »revisorer»).

Förste stenograferna skola sålunda eventuellt komplettera utskriften samt korrigerera sakliga och formella felaktigheter. De skola med andra ord tillse, att utskriftenas kvalitet blir något så när jämn, och svara för att anförandena framläggas i tryckbart skick, varvid måste beaktas att det icke sällan förekommer att anföranden sändas till tryckning utan att vederbörande talare begagnat sin justeringsrätt.

PM angående Teletypesetter-maskinen

1. Metodik.

Teletypesettern är som namnet anger en apparat för frambringande av sats i första hand från långa avstånd. Tillverkare är Teletypesetter Corporation of Chicago. I januari 1951 redovisades 377 installationer i Förenta Staterna och 14 andra på olika platser ute i världen. 322 av samtliga tillhörde dagliga tidningar, 25 veckotidskrifter, 42 civiltryckerier och liknande samt 2 skolor. Maskinen har varit i bruk sedan början av 30-talet.

Teletypesettern består främst av två huvuddelar, ett perforerings- och ett sättningsaggregat. I perforeringsaggregatet, vilket är försett med ett skrivbord av normalt skrivmaskinsutseende, framställes en hålslagen remsa, representerande manuskriptets bokstäver och tecken. Denna remsa införes i sättningsaggregatet, som är anslutet till en radgjutningsmaskin (Linotype eller Intertype) och ger där upphov till utlösning av matriser och kilar, som gjutas i vanlig ordning. Teletypesettern kommer även att kunna användas i samband med Fotosetter och Linofilm, Intertypes resp. Linotypes fotografiska sättmaskiner.

Perforeringsaggregatet finnes i två utföranden — »The Standard Perforator» samt »The Multiface Perforator». Standard-perforatorn är avsedd för användning tillsammans med enhetsmatriser, som utförts enligt ett om Monotype påminnande system och vilka indelas efter 18 enheter per fyrkant. De typsnitt ($5\frac{1}{2}$ —11 p.), som nu finnas utförda i standardiserade 18 enhets-satser, äro i första hand tidningsstilar. För övriga typsnitt användes The Multiface Perforator, som medger större smidighet och där fyrkanten är indelad i 32 multipler. Här äro således typsnitten ej standardiserade men trots detta är utslutningen god, och torde ett användande av Teletypesettern för riksdagstryck icke komma att medföra någon kvalitetsförsämring i detta avseende. När man skriver på en perforator, får man vid slutet av raden genom ett åskådligt och snabbt inlärt signalsystem reda på dels att raden närmar sig sitt slut och dels hur många enheter, som erfordras för att sluta ut den. Endast genom nedpressning av två tangenter behöver man sålunda markera ett radbyte; av sättningsaggregatet tolkas de således givna signalerna automatiskt. För mindre installationer är det vanligt, att man använder en perforator för varje sättningsaggregat. Så snart det är tal om att använda fler än två sättmaskiner, brukar man emellertid ha fler perforatorer än sättningsaggregat, dels beroende på att gjutningskapaciteten förhåller sig till en perforatorskrivares ungefär som 1,4:1 och dels på grund av att manuskriptets kvalitet och medveten hastighetsbegränsning kunna försämrå skrivningsresultatet.

Förutom de nämnda huvuddelarna stå även andra apparater till buds. Sålunda finnes en »Reperforator», av vilken man kan få återperforerat ett manuskript, som perforerats på annan plats samt därefter transmitterats per tråd. Ett aggregat möjliggör utskrivning av perforeringsremsa och maskin-

skrivna text simultant, vilket speciellt vid korrekturläsning är av stor betydelse. Inom parentes kan nämnas, att de som bli mycket förtrogna med teletypesettern efter någon tid brukar kunna läsa den perforerade remsans hålkombinationer.

2. Kapacitet.

Det som i första hand gör teletypesettern till en betydande produktionsfaktor i moderna sätterier är den jämnhet och därvid även hastighet, med vilken sättmaskiner, som utrustats med ett av dessa aggregat, kunna arbeta. En mänsklig varelse har ej förmåga att timme efter timme upprätthålla en sådan jämn och hög hastighet. Detta av lättförklarliga skäl. De nu för ändamålet specialkonstruerade snabba sättmaskinerna (»Comet») beräknas kunna gjuta 15 000—16 000 typer per timme. Teletypesettern kräver nya och för ändamålet avsedda sättmaskiner för att uppnå full effektivitet. Perforatorn kan bearbetas snabbare än normal Linotype-klaviatur, och man räknar med omkring 450—550 rader i timmen, vilket skulle motsvara 11 000—12 000 nedslag. Vid en produktion av denna storleksordning bör man räkna med ideala förhållanden, rent manuskript och slät sats. Undertecknad äger ej tillräcklig erfarenhet för att kunna bedöma de möjligheter, som finnas att överstiga denna produktion. Tidskriften Time har en medelproduktion per timme av 400 rader, andra företag, där manuskripten äro mindre enhetliga, vittna om en produktion per timme av 300—400 rader (12 pica eller ungefär 11 Cicero).

Vid en teknisk diskussion av detta ämne inom The British Institute of Electrical Engineers i London 1940 sade H. H. Harrison följande: »En jämförelse mellan en sättmaskin, som betjänas för hand, och en teletypesettermaskin gav 400 000 nedslag per vecka för den senare och 234 000 för den förra. Det allmänna intrycket torde vara, att man i det närmaste kan fördubbla produktionen genom användandet av teletypesettern.»

En speciell händighet med denna teknik är möjligheten att sända på avstånd. Manuskriptets transport via en elektrisk tråd innebär förvisso en stor fördel, och det torde böra framhållas, att introducerandet av en så modern och effektivt arbetande produktionsfaktor som denna kräver att motsvarande hänsyn ägnas åt den organisation, som skall ligga till grund för det tekniska utförandet. Såväl korrekturläsning som utskrivning bör tvivelsutan ske snabbt och enligt ett av alla parter accepterat schema, för att de stora tidsvinster, som säkerligen kunna göras, skola bli möjliga.

Av betydelse för produktionen torde i hög grad en förenkling av korrekturläsningen vara. Det förefaller som om det nuvarande systemet, varigenom talaren ofta har möjlighet att göra icke blott formella utan förhållandevis ingripande ändringar av korrekturet skulle tendera att minska effektiviteten i hög grad. Önskvärt vore, att sådana manuskript, som ej beräknas bli föremål för ändring, kunde översändas per tråd — ev. via perforatorn för omperforering — och att denna princip så mycket som möjligt kunde utvecklas.

3. Betjäning.

Teletypesettern är en maskin, vilkens behandling är mycket lätt att lära sig. Följaktligen kan typografiskt oskolad personal såsom skrivmaskinsdammer m. fl. efter kort tid åstadkomma goda resultat, inte minst på grund av perforatorskrivbordets standardiserade karaktär och den ovan berörda lättheten att utsluta och byta rader. Ur rationaliseringssynpunkt torde den bästa situationen innebära, att en perforator betjänas av en förhållandevis lågt

betald, från början kontorstränad person samt att tre maskiner stå under en tekniskt utbildad maskinskötarens uppsikt.

Påpekas kan i detta sammanhang, att fackföreningens inställning till frågan är av största betydelse. I Amerika ha fackföreningarna haft en progressiv och bejakande syn på frågan. I juni 1950 hade I. T. U. ett avtal beträffande teletypesettern i 45 städer, varibland de största tryckericentra befunno sig. En utav huvudfrågorna har givetvis varit etablerandet av en från båda håll acceptabel produktionsstandard, och den lägre uppskattningen från I. T. U:s sida och den högre från arbetsgivarehåll ha ännu ej mötts i en allmänt accepterad standard. Vidare har frågan om översyn sysselsatt parterna. Teletypesetterföretaget anser, att en man kan kontrollera 4 maskiner, och somliga icke fackföreningsbundna företag (»open shops») ha så många som 6 maskiner per kontrollör, men majoriteten synes ha gått in för 3. Fackföreningarna i Amerika (I. T. U.) insistera på att detta antal maskiner ej må överskridas.

Såvitt mig är bekant har ett allmänt sabotage i form av överenskommen prestationsbegränsning ej förekommit i Amerika på detta område. Teletypesetterns händighet, lättheten att utbilda personal för densamma och de rena och snygga arbetsförhållandena placera metoden principiellt i en synnerligen fördelaktig ställning.

Beträffande ekonomi och organisation i samband med teletypesetterns införande är det med hänsyn till svårigheten att bedöma såväl priser som omfattning och arbetskraftsproblem ej möjligt att vid detta tillfälle göra kvalificerade uttalanden.

Med ledning av vad undertecknad har sig bekant om teletypesettern skulle jag varmt vilja rekommendera en användning av denna metod för framställning av riksdagstryck. Metoden kan säkerligen även finna flera andra verksamhetsområden i vårt land.

Stockholm den 2 oktober 1951.

Bror Zachrisson.

Rektor vid Grafiska Institutet.